84(4Укр=Крм)
Т32

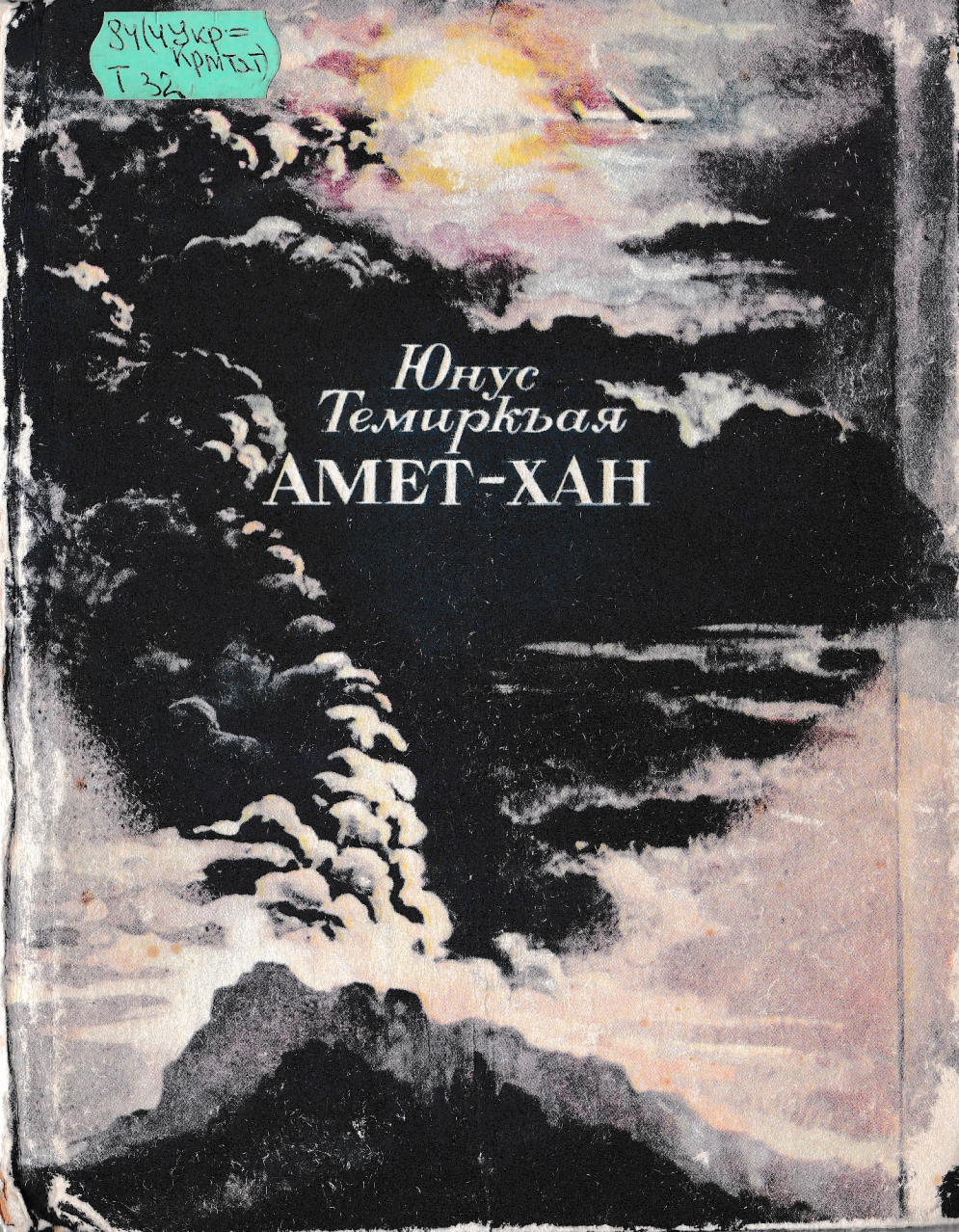

Юнус Темиркъая

АМЕТ-ХАН

84(4Укр=Крымтат)
Т 32

Юнус Темиркъая

АМЕТ-ХАН

Шиирий повесть

Ex libris
Vildan Şemi-zade

Крт. 798

17р14
пр 12
пр 04

Ташкент
Гъафур Гъулам адына
эдебият ве саньат нешрияты
1980

И.Гаспралы адына
къырымтатар
Джумхуриет
китапханеси

ББК 84 Крым-тат
Т 39

Темиркъая Юнус.
Амет-Хан: (Шиирий повесть).— Т.: Эдебият ве саньат нешрияты, 1980.—104 б.

Шаир Юнус Темиркъая бир къач шиирий китапнынъ авторыдыр. Онынъ «Сабаларнынъ тазелиги» (1970), «Дагъ чокърагъы» (1972), «Танълар» (1976) адлы китапларыны окъуйыджылар яхшы къабул этип алгъан эдилер. Бу эслибашлы шаиримиз бир къач йыл девамында Советлер Бирлигининъ эки дефа къараманы Амет-Хан Султан акъкъында буюк колемде дестан устюнде чалышты ве оны мувафакъиетнен битиререк, сизге — азиз окъуйыджыларымызгъа такъдим этти.

Темиркъая Юнус. Амет-Хан. Повесть в стихах.

ББК 84 Крым-тат
С(Крым-тат)

Т $\frac{3703040200—98}{М\ 352\ (04)—80}$ 105—80

© **Гъафур Гъулам адына эдебият ве саньат нешрияты, 1980 с.**

Улу Гъалебенинъ 35 йыллыгъы мунасебетинен яш несильге багъышлайым.

ДЖЕСЮР ШАИН

КИРИШ

Саат алты, танъ ата,
Кунеш догъар якъында.
Омюр мени аярта
Яз, деп заман акъкъында.
Видждным да бу ишке
Меджбур эте, не дейим?
Озь ишине киришкен,
Оны япар беллейим.
Енгиль дегиль язмасы,
Бу мурекеп заманны,
Келишмесе бозмасы
Яхшы ичюн яманны.
Повесть язмакъ къартлыкъта
Таш ярмакътан беш бетер.
Башым энди ястыкъта
Джаным исе невбетте.
Къарт олсам да макътайым
Бир аджайип инсанны.
Къара ерде ятмайым
Бир файдасыз узанып.
Элемим ёкъ замандан,
Олмасам да сырада.
Шай догъгъаным анамдан
Бир кичкене къорада.
Алтмыш яшкъа еткендже
Балаларгъа дерс бердим,

Къозьден нурым кеткендже
Оларгъа ёл косьтердим.
Шиир яздым яшлыкътан
Девиримни тасвирлеп.
Дере, тёпе, ташлыкътан
Юрдим, догъру ёл излеп.
Гъальба, чыкътым мевзумдан,
Мен ёлума къайтайым.
Гъыда алып мен ондан
Бильгенимни айтайым.

Алупкагъа чет ерден
Кельген эди учь уста.
Ишитинъиз, шаирден
Ривает бу хусуста:
Такъдир шу учь бойдакъны
Дагъыстандан кетирди.
Доландырып эр якъны
Къалайджылыкъ эттирди.
Олар табакъ, легенден
Тартып, чокъ шей яптылар.
Халкъ оларны бегенди,
Сайгъы, севги таптылар.
Саань, сини, гугюмни
Къалайлады шу генчлер,
Олгъан тойны, дюгюнни
Бир айланды шу генчлер.
Энъ ниает учь бойдакъ
Урулдылар учь къызгъа.
Ишке гъайрет, кучь къоймакъ,
Макъсад олды ёлсызгъа.
Султан, Мемет, Аблямит
Бир авулда догъдылар.
Чареленип ля-лябит
Эвленеджек олдылар.
Учь къызыны учь яшкъа

Берди Бекир къырджыман.
Насибени энъ башта
Султан алды арджыман.
Давул, зурна сесинен
Келин кельди киевге.
Алтын къаплы фесинен
Кирди янъы бир эвге.
Дигерине невбетнен
Той башлатты итаат.
Хатиджени Меметнен
Къавуштырды джемаат.
Шу куньден сонъ экинджи
Аиле де тизильди.
Янъгъызлыкънынъ окюнчи
Алкъасындан узюльди.
Аблямитнен Эмине —
Эки якънынъ кенджеси.
Олар бахтнынъ элине
Тюштилер той геджеси.
Эглендилер экиси
Зевкъ, шевкъ иле танъгъадже.
Шенълендилер экиси
Гонъюллери къангъандже.
Султан иле Насибе
Бирге омюр къурдылар,
Не де олса насиби,
Разы олып турдылар.
Бир-бирине мутебер
Олып омюр эттилер.
Мемнюнликнен берабер
Алтын тойгъа еттилер.
Шу девирнинъ ичинде
Эки эвлят корьдилер.
Шенъ омюрнинъ кучюнден
Хошнут олып юрдилар.
Бундан сонъки сёзюмиз

Онынъ бири акъкъында.
Онъа эки козюмиз
Гъурурлана бакъкъанда.
Олды онынъ хызмети
Тилимизнинъ теспийи.
Олды онынъ къысмети
Иши киби эм эйи.
Окъуйыджым, алалсанъ
Повестимден бир лезет,
Ондан мемнюн олалсанъ,
Севинирдим мен, эльбет.
Бу мензильден башлайым
Шу омюрни тасвирге.
Алдгъа адым ташлайым
Достларымнен эп бирге.

АМЕТ-ХАННЫНЪ БАЛАЛЫГЪЫ

Къалайджынынъ къадыны
Огълан бала догъурды.
Къадын, къоджа адыны
Тез арада къойдырды.
Томырсыкъдай томалакъ
Бу балачыкъ макъталды.
Къундакълангъан къозалакъ
Амет-Хан деп ад алды.
Оларнынъ бу баласы
Эвге севинч кетирди.
Эркелетип бабасы
Къолдан-къолгъа кездирди.
Ач олгъанда агъласа,
Акъ сют эмди эмчектен.
Богъурсакънен багъланса,
Исьян этти керчектен.
Эдеп ери ашланса,
Ана септи тоз-илядж.

Къозьчиклери яшланса,
Бир шейгедир о мухтадж.
Агълагъанда сабийи,
Ана янды-якъылды.
Бу бир алдыр табиий,
Аза язды акъылдан.
Де семирди, де семди,
Де ашанды бу бала.
Де тамшанды, де эмди,
Шай яшады бу бала.
Былаштырса эскини,
Ана ювды, къурутты.
Абдыраса сескенип,
Айненийнен уютты.
Айя, айя, айя-ай, юкъла, балам сен!
Айя, айя, айя-ай, юкъла, балам сен!
Ана оны кимерде
Къонджалазнен къоркъутты.
Хасталанса, килерде
Ырымджыгъа окъутты.
Кунь артындан кунь отти,
Ай артындан, ай отти.
Къыш къарларны куретти,
Май гъонджени гуль этти.
Энди кичик Амет-Хан
Бир бучукъны толдурды.
Тал-тал турып бир якътан,
Бир йыкъылды, бир турды.

Догъмаз бурун бу эвлят,
Эхвал олды пек мушкюль.
Душман олып мусаллат
От-оджакъны этти куль.
Келип буюк Антанта
Бизни йыкъмакъ истеди.

Башымызгъа бир ампа
Олып чыкъмакъ истеди.
Озь башындан кечирди
Зорлукъларны советлер.
Интервентлер кетирди
Силя, аскер, забитлер.
Шу кучьлернен эр якъны
Бойсундырмакъ истеди.
Бойсунмагъан урь халкъны
Къырып джоймакъ истеди.
Меньшевиклер — алчакълар
Халкъны алдап юрдилер.
Басмачылар, дашнакълар
Юртта сабан сюрдилер.
Мусаватчы зыпкъындан
Эль корьмеди эйилик.
Явгъа халкънынъ зыкъындан
Алтын олды эр делик.
Миллий фыркъа векили
Кедер этти эр ишке,
Эскиликке екилип
Янъылыкънен курешти.
Гуляй-Поле Махногъа
Олды дженкчюн кенъ мейдан.
Зарафшангъа, Тынч Донгъа
Акъты ниджe къызыл къан!
Петлюранынъ къылычы
Къызыл къаннен къапланды.
Токъалланып сонъ уджу
Къара ерге сапланды.
Врангельджи-джеллятлар
Кърымны талап кездилер.
Къызыл аскер эвлятлар
Сеплерини бердилер.
Къатты дженклер кеткенде,
Виран олды мемлекет.

Сув танкъыслыкъ эткенде,
Джойылды бет-берекет.
— Къуртарынъыз ачлыкътан,
Джан бермейик яшлыкътан! —
Деп ялварды чокъ инсан:
Христиан ве мусюльман.
Чокъ аналар, бабалар
Ачлыкъ чекип ольдюлер.
Эмдже, тизе, алалар
Къара ерге кирдилер.
Яшлар, къызлар, сабийлер:
— Отьмек! Отьмек!— дедилер.
Вадим, Вера, Сабрийлер
Чий терини едилер.
Зенгин хырсыз олса да,
Мен хырсызым, демеди.
Эви эрзакъ толса да,
Ич инсафкъа кельмеди.
Шу эрзакълар ёкъсулнынъ
Одельмеген эмеги.
Шу эрзакълар хор къулнынъ
Тёленмеген емеги.
Шундан отьрю зенгиннинъ
Ашайджагъы бол олды.
Азаплангъан эр эвнинъ
Халкъы ачтан бонъалды.
Ачлыкъ чеккен гъарипке,
Зенгин бефтан арттырды.
Багълап оны бир йипке,
Хырсызым, деп айттырды.
Койде оны кездирип,
Къамчысынен ашлатты.
Эр ерини эздирип,
Тар къуюгъа ташлатты.
Бойле аллар шу заман
Текрарланды бу ильде.

Яшав олды пек яман
Ошта, Орда, Идильде.

Турып энди аякъкъа
Бала юрип башлады.
Де о якъкъа, бу якъкъа
Адымыны ташлады.
Чокъкъа сюрьмей арасы
Чыкъты тили баланынъ.
Баба иле анасы
Бакъты билип баланы.
Ярым-юрты сёйледи
Энди бала сёзлерни,
Артыкъ бешик севмеди
Ве къундакълыкъ безлерни.
Аягъында посталы
Чаяланып кезди о.
Султан агъа ясаткъан
Онъа бир ат дегерли.
Козь тиймесин шу аткъа,
Озю десенъ, эгерли.
Юрди оны етеклеп
Югенинден огъланчыкъ.
Минип, оны тепмелеп,
Шай авунды огъланчыкъ.
Эки яшкъа толгъанда,
О эр шейнен къызыкъты.
Атеш корип къалгъанда,
Къоркъуп ондан тызыкъты.
Ай кезгенде, авгъанда,
Онъа къолу созулды,
Озю янъгъыз къалгъанда,
Раатлыгъы бозулды.
Босагъадан ель аякъ
Бала чыкъты азбаргъа.
Тапып алып бир таякъ

Уджюм этти къазларгъа.
Балалыкътан къоркъмады
О копектен, мышыкътан.
Гъайретини топлады
Аштан, сувдан, ышыкътан.
Кельген джыллы вакъыт эп
Ал гуллернен дост олды.
Гольни вакъ, вакъ, вакъ этип,
Бакъа сеси толдурды.
Бакъа сеси — алямет
Етип кельген баарьден.
Амет-Хан сагъ-селямет,
Эви азат къаарьден.
Эвлят — омюр ишанчы
Кирди тюрлю боягъа.
Ана, баба къуванчы
Ич сыгъмады дюньягъа.
Саба кетип багъчагъа
Бала анда эгленди.
Халкътан кельген акъчагъа
Еди, ичти, шенъленди.
Онъа шайлы бир къары
Тербиенен тиль берди,
Мердивенден юкъары
Оны тынмай котерди.
Оны шу яш даясы
Эльден, ельден сакълады.
Тербиенинъ маясын
Онъа тынмай сарфлады.
Атик эвлят кичкене
Балаларнен достлашты.
Саташмады кимсеге,
Достларынен ойнашты.
Бинъ докъуз юз йигирми дёрт
Такъвиммизнинъ эсабы
Даймизни сарды дерт,

Тюшти къолдан китабы.
Чаре олмай алына,
Эджель етип, чыкъты джан.
Кенъ колонна залына
Ич сыгъмады эеджан.
Къарлар ягъып, къара ер
Кирди ап-акъ чаршафкъа.
Матем кийди къадын, эр
Матем кийди яш-явкъа.
Табуттаки мевтаны
Кельди халкълар корьмеге.
Корип, агълап ве янып
Дюрбесине коммеге.
Къара хабер етишти
Соррентода Горькийге.
Ичине бир от тюшти
Багъырыны куйдюрген.
Дзержинскийнинъ устюне
Санки дюнья йыкъылды.
Байракъларнынъ тюсюне
Бутюн къайгъы йыкъылды.
Калининнинъ козюнден
Козьяш тамды токътамай.
Фрунзенинъ юзюнден
Къачып-кетти догъгъан ай...
Гъам-къайгъынен Мавзолей
Къабул этти Даийни.
Мавзолей де Колизей*
Киби олур даимий.
Лякин онынъ къыймети
Ич бир шейнен ольченмез!
Онынъ гузель эйбети
Харабеге ич дёнмез!
О эшьялар сакълангъан

---

* Римдеки мешур тарихий ядикярлыкълардан бири.

Музей дегиль, я тюкян.
Зияретке къатналгъан
О энъ азиз бир мекян.
Яз, къыш бою шу ерден
Халкъ акъымы кесильмез.
Джюлялангъан мермерден
Аякъ изи эксильмез.
Онынъ ери толсун деп,
Бирлештилер кутьлелер.
Омюр толу олсун деп,
Къурештилер кутьлелер.
Партиянынъ сафына
Бир ерине бинъ кирди.
Къонип онынъ лафына,
Догъру ёлдан халкъ юрди.

Беш яшына кельгендже,
О багъчагъа къатнады.
Бузав бузав корьгендже,
Дубарагъа чатмады.
Лякин бир кунь Амет-Хан
Бир сыкълетлик сезинди.
Чыкъып-кетип багъчадан,
Ялыларда кезинди.
Сувгъа тюшип яваштан
Къоркъа, къоркъа ювунды.
Якъындаки Акъ-ташта
Ятып алып къурунды.
Шойле этип бу бала
Ялдамагъа кириштн.
Сапсыз-супсыз будала
Бир зат онъа эриштн.
Бу будала котерип
Оны сувгъа фырлатты.
Сувдан чыкъса тёнтерип,
Кене сувгъа быракъты.

Чыдап олмай ачувдан
Бала пармакъ саллады.
Файда ёкъ, деп къачувдан
Бала эр кунь ялдады.
Невбетчини алдавнен
Гъафлет этти сайыдан.
Балыкъ киби ялдавнен
Узакълашты саильден.
Оны сечип биреви
Аркъасына дёндюрди.
Ичиндеки алевни
Сув сепмезден сёндюрди...
Эки къышнен эки яз
Кечти кене арадан.
Керек дегиль итираз
Бала олды балабан.
Бир кунь къомшу эвининъ
Бузавлады сыгъыры.
Бала гъает севинди,
Чапты анда сызгъырып.
Эвнинъ джумерт бикеси
Берди онъа земета,*
Берди фурун питеси,
Берди мейва, йымырта.
Берди эрик къурусы,
Берди бадем, момпасье.
Ич этмеди, догърусы,
О озюни кельпазе.
Берип онъа ашындан
Бике бир де сыйлады.
Къайтаджакъта башындан
Эркелетип, сийпады.

---

* Сыгъыр бузавлагъанда, эчки улакълагъанда, къой къозлагъанда, ат къулунлагъанда къомшу балаларына берильген севинч ниметлери.

Шу куньден сонъ Амет-Хан
Сыкъ-сыкъ чыкъты сокъакъкъа.
Мемнюн олып аяттан,
Чапкъалады эр якъкъа.
Маалленинъ къоюны
Айдап кетти чобангъа.
Джандан севген оюны
Огърамады зиянгъа.
О оюнгъа тоймады,
Ойнап вакъыт озгъарды.
Ич де раат турмады,
Эп оюнгъа къозгъалды.
Алевленди от киби
Оюн, кулькю, эркелик.
Оюнларнынъ теркиби
Олды ляпек, топ, челик.
Достларынен оюнда
Де енъильди, де енъди.
Алупканынъ къойнунда
Достлар эр кунь шенъленди.
Еди яшкъа толгъанда,
Ёнетильди мектепке.
Китап, дефтер къолунда,
Огретильди эдепке.
Эки кере экини
Бирге къошып, джем этти.
Базы-базы бекинип,
Перчемини тюзетти.
Ог раледе бир къызнен
Отурдылар берабер.
Шу айнурлы йылдызнен
Окъудылар берабер.
Тамам бир йыл толгъанда,
Окъув, язув огренди.
Янълышлыгъы олгъанда,
Тюзетем, деп дёгюнди.

И.Гаспралы адына
къырымтатар
Джумхуриет
китапханеси

КРТ. 798

Олмайым деп, нишарет
Озь кучюне базанды.
Яхшы, эйи ишарет
Окъувычюн къазанды.
Энди сыгъмай къылыфкъа
Чыкъты оны патлатып.
Сыныфындан сыныфкъа
Кечирильди атлатып.
Шайли ана севинди
Эвлядынынъ ишине.
Тутып онынъ элинден
Етекледи пешинден.
Олар чыкъты дагъларгъа
Наргиз, ляле джыймагъа.
Сонъ эндилер багъларгъа
Яхшы ислер дуймагъа.
Олар анда кезинди
Ана, бала бирликте.
Гонъюллери чезильди
Теналыкъта, урьлюкте.
Акъшам олып, кунь къонып,
Ерге зульмет яйылды,
Раатланып ве онъып,
Олар андан тайылды.
Эвге келип софаны
Сипирдилер усулнен.
Сонъ кетирип софраны
Толдурдылар аш-сувнен.
Ашап-ичип тойгъан сонъ,
Ишни баштан аттылар.
Тёшек ачып къойгъан сонъ,
Юкъламагъа яттылар.
Ана иле бабагъа
Айры тёшек, айры эв.
Эки огълан балагъа
Гъайры тёшек, гъайры эв.

Джыллы баарь геджеси
Озь-озюни бильдирди.
Балаларнынъ ниджеси
Тюште девни ольдюрди!
Амет-Хан да танъгъадже
Къайрап чыкъты тишини,
Халкълар юкълап къалгъандже,
Япты джесюр ишини.
Озь ишинде о акълы,
Иш косьтере кишини.
Корьди бала пытракълы,
Къоркъунчлы бу тюшюни.
Паттадакътан къобадан
Чыкъты бир ач аждера.
От чыкъкъандай собадан.
От пускюртти къач дефа.
Оны корип, къоркъмадан
Бала онъа япышты.
Тишлеттирмей локъмадан
Мерданедже чатышты.
Атеш-ялын пускюртти
Аждеранынъ нефеси.
Онъа къанлар тюкюртти
Амет-Ханнынъ океси.
Дёнди олар шу ерде
Олып бирер фелеменк.
Эр бириси къан терге
Батып, этти буюк дженк.
Шу мейданда токътавсыз
Боран олып кезди о.
Аждеранынъ джылавсыз
Башларыны кести о.
Аждераны, ниает,
Бала ерге киргизди.
Азат олгъан виляет
Онъа бир тадж кийгизди.

Оны корип, къуванып,
Халкъ бир ерге сыгъмады.
Юкъусындан уянып,
Бульбуль далда йырлады.
Бу эзгиден сескенип,
Джесюр бала уянды.
Джандан азиз мескени
Танъ нуруна боянды.
Севинчлернен турып о
Сув башында ювунды.
Сонъ ёлуны бурып о
Ашханеге джувурды.
Ана, баба сабалыкъ
Къавесини ичкенде,
Аль олмасы чубалыкъ
Ишни ольчеп бичкенде,
Бала келип, тюшюнде
Корьгенини бильдирди.
Эсап берип ишинден
Экисин де кульдюрди.
— Мен тюшюмде, анайым,
Аждеранен къапыштым.
Эй, урьметли бабайым,
Явуз кучьнен чатыштым.
Чокъ заметлер чексем де,
Оны урып ольдюрдим.
Агъыр юкни энъсемден
Шан-шерефнен эндирдим.
— Яш олсанъ да, сен, джаным,
Буюк бир иш япкъансынъ.
Омюр ичюн, арсланым,
Догъру адым аткъансынъ.—
Деп бабасы огълуна,
Оны яхшы макътады.
Конфет берип къолуна
Омузыны таптады.

Бакъмакъ ичюн онъа фал
Ана корыди тедарик.
Олып, деп о шербет — бал,
Шу фал деген «мубарек».
Чарыгъыны кийген сонъ,
Баба ишке урунды.
Ана къолу тийген сонъ,
Фал бакъмагъа къурунды.
Баласына фал бакъып,
Эйиликлер истеди.
Онъа тюрлю ад такъып,
Бир де окъуп шюфледи.
Сонъ шай деди огълуна:
— Кокте айдын йылдызынъ.
Азиз Ватан огърунда,
Къалсын сенинъ бир изинъ!
Корюне ки, фалынъда.
Ёлунъ кениш, онъайтлы.
Лякин йигит алынъда
Эр шейден ол мукъайтлы!
Ишинъ кельсин онъундан,
Ич бир хавфтан сакъынма!
Пешман олып сонъундан.
Ич де янып-якъылма!..
— Сиз огреткен эр шейге
Мен беш даа къошарым.
Тойда куреш тёшеген
Пельванларгъа ошарым.
Багъчаларда багъчеван,
Чёльде чобан олурым.
Фезаларгъа ёл ачкъан
Мен бир огълан олурым.
Тарлаларда сабанджы,
Койлю яшы олурым.
Юрткъа кирген ябанджы
Ичюн яшын олурым.

Ич бир тюрлю зенаат
Меним ичюн ят дегиль.
Энъ эсастыр зираат
О омюрчюн баш мензиль.
Шеэрдеки ишчилер
Ишлеселер тишлейлер.
Ишчи олмакъ пек яхшы
О омюрнинъ нагъышы.
Ишчи олсам, демирден
Къысметимни тапарым,
Паровозда, гемиде
Айдавджылыкъ япарым.
Ойланса да шуларны
Даа кичик бала о.
Огюндеки диварнынъ
Аркъасында къала о.
Достларынен берабер
Эр локъманы бир тильген.
Достлар бирер берадер
Откъа, сувгъа бир кирген.
Абдураман ве Исмет
Сеит Джелиль Къалайджы,
Бекир, Али ве Амет
Дост олдылар мудавмет.
Эр саада ярышлар
Алупкада сыкъ олды.
Курешкенде яшдашлар
Амет-Хандан йыкъылды.
Тартышкъанда алатны
Онынъ якъы эп енъди.
Къошта чапса чал атнен
О мензильге ильк кельди.
Таш атувдан, авлакъкъа
Онъа еткен олмады.
Тырмашкъанда къавакъкъа.
Яры ёлда къалмады.

Бозды чыкъып шу аньде
Савускъаннынъ ювасын,
Алды бала экечте
Бир къартчыкънынъ дуасын.
Къартнынъ шу къуш бир тамам
Джевизини ташыгъан.
Эписини о аман,
Чокъуп-чокъуп, ашагъан.
Татиль вакъты биткен сонъ,
Окъув йылы башланды.
Яз йылышып кеткен сонъ,
Кузьге адым ташланды.
Лякин даа мейвалар
Соргъуч киби далында.
Ала-чубар яйлялар
Къойнинъ къою, малындан.
Йылкъыларнынъ кишневи
Эшитиле авлакътан.
Чобанларнынъ ишлеви
Башлай къойны сагъмакътан.
Къой-къозулар къыркъыла
Гъырт-гъырт этип, кунь бою.
Чувалларгъа тыкъыла
Тюшкен юннинъ эр сою.
Багъ бозумы ишине
Корюльмекте азырлыкъ.
Иш къызышса, кишиге
Эте куньдюз эм азлыкъ.
Себзеватнынъ чешити
Ята ернинъ тюбюнде.
Тютюнлер де пек пишти
Къырмакъ керек тез куньде.
Бу ишлерни япсынлар
Эрлер иле къадынлар.
Чаресини тапсынлар
Заруретнинъ адамлар.

Талебелер янъыдан
Башласынлар окъувны!
Дерснинъ отькюр чанъындан
Къачмасынлар къоркъуныр!
Балкъурт киби къайнашып
Кирди олар ичери.
Къатты къавиль байлашып
Йылыштылар илери.
Селикъаны къойдылар
Семерели окъувгъа.
Тенбеллерден тойдылар,
Тенбель тоймай юкъугъа.
Амет-Хан да сыныфта
Бутюн вакъыт макъталды.
Окъувына сыныкъты,
Дерслеринден беш алды.
Анасына меракънен
Бир кунь шойле деди о:
— Биз кучьлюмиз топракънен
Бизни бакъып кельди о.
Манъа масал сёйленъиз,
Топракъ олсун бир икмет!
Ондан ишкир койлюмиз
Алсын бол-бол берекет!
— Меракъланъсанъ масалнен
Айтайым мен, айтайым.
Онда яхшы осалнен
Курешмекте эр даим.
Масалдаки яхшыгъа
Сен яндашмакъ керексинъ!
Яндашмасанъ яхшыгъа,
Сен бир къуру терексинъ.
Тильден-тильге кезинген
Эр бир масал — бир сабакъ.
«Ахмакъ везир» денильген
Масалымны динълеп бакъ!

«Авджылыкътан къайткъанда
Бир падиша
Бир сабанджы койлюнен
Расткелише.
Онынъ иле отурып
Ян-янаша,
Узун-узакъ сырдаша,
Субетлеше.
— Агъыр ишке чыдалмай
Эшек ольген,
Сен бу шейни,— деди о,—
Билесинъми?
Девирини табиат
Дёртке больген,
Сен учюни ишлесенъ,
Олесинъми?
— Отуз эки данеге
Етмей учю,
Гъайрет этип ишлейим
Шунынъ ичюн,—
Деп сабанджы тёкти озь
Окюнчини,
Чезип омюр йипининъ
Бир уджуны.—
Берекетни аз дегиль,
Чокъ алсам да,
Байгъа тие ярысы
Келиримнинъ.
Ишлей-ишлей болдурып,
Бонъалсам да,
Оламайым ич анълап
Мен кендимни.
— Шойле исе санъа бир
Къаз ёллайым.
Оны тез-тез тинитип
Манъа къайтар!

Шунда сеннен дост олур
Боллукъ даим,
Бахт къушлары устюнъде
Тюркю айтыр.
Деп шу ерден падиша
Ат чаптырып,
Къайтып келип чыкъты тахт
Тёпесине.
Баш везири — Девлетни
Тез таптырып,
Шу ахмакътан шай алды
Окесини:
— Авджылыкътан къайткъанда,
Дагъ янында,
Сабан сюрьген бир къартнен
Расткелиштим.
Лаф кочюрип онынънен
Андан, мындан,
Сынав ичюн мен онъа
Шай эриштим:
— Агъыр ишке чыдамай
Эшек ольген,
Сен бу шейни,—дедим мен,—
Билесинъми?
Девирини табиат
Дёртке больген,
Сен учюни ишлесенъ,
Олесинъми?
— Отуз эки данеге
Етмей учю,
Гъайрет этип ишлейим
Шунынъ ичюн.—
Деп сабанджы тёкти озь
Окюнчини
Чезип омюр йипининъ
Бир уджуны.

Не дейиштик шунда биз?
Тап пайнынъа!
Анахтарсыз ач япыкъ
Къапумызны!
Зарар-зевал кетирмей
Озь шанынъа,
Тап, бакъайым ойлан да
Лафымызны!
Тапалмасанъ, тюшюрип
Везирликтен,
Қокке сенинъ кулюнъни
Савуртырым.
Малларынъны сойдурып
Сёз бирликнен,
Эльни, юртны сыйлавчюн
Къавуртырым.
Анъкъав везир къаарьден,
Къасеветтен,
Шу геджеси юммады
Қозьлерини.
Ойланувдан бусь-бутюн
Азып кетти,
Манасыны тапалмай
Шу сезлернинъ.
Саба олып тюшкенде
Ерге ярыкъ,
Шу койлюге везирнинъ
Кетти кенди.
Озь ёлунда кечип чель,
Озен, арыкъ,
Танъ атмаздан алдына
Етип кельди.
Видждыны кемирген
Хорлукъларнен
Қойлю къарткъа седждженен
Берди селям.

Терлеп, пишип къоркъудан,
Зорлукълардан,
Къойлю къарткъа сёйледи
Шойле келям:
— Падишанен берабер
Олгъан дюнки
Лафынъызны анълатып
Беринъ манъа!
Джаным, къартым, олмайым
Халкъкъа кулькю,
Ве эм адиль, инсафлы
Падишама.
Къойлю деди:— Дюньяда
Халкъ булмагъан
Сиз дегендай инсафлы
Бир падиша
Тебасынынъ къурсагъы
Ич тоймагъан,
Шундан себеп сёзюнъиз
Тотлы бир ша*.
Яхшы билинъ, бир заман
Бедавадан,
Огретильмез кимсеге
Акъыл бейим.
Къуртулайым десенъиз
Шу давадан,
Беш юз алтын сайынъыз,
Огретейим.
Чаре тапмай баш везир
Разы олды
Къойлю къартнынъ салмакълы
Талабына.
Шу ан эр ер сап-сары
Алтын толды,

* Бир капик.

Бакъ бу ишнинъ кетирген
Савабына!
Алтынларны алгъан сонъ
Сайып-сайып,
Дюньки лафнынъ сырыны
Ачты койлю:
— Везирлерге анъкъавлыкъ
Не де айып!
Дюньки лафнынъ манасы
Мына шойле:
Падишанъыз сорады:—
«Учь мевсимде,
Ишлегенинъ бир йылгъа
Етмейми? — деп,—
Тёшинъ биле къалмагъан
Кокюсинъде,
Бу иш санъа агъырлыкъ
Этмейми»,—деп.
— Отуз эки тишим бар
Чайнамагъа,
Ондан бир шей къуртулмай
Ич де,—дедим,—
Куньде къазан борджлу бир
Къайнамагъа,
Ашав, ичюв тапыла
Ишнен,— дедим.

Бильмек ичюн бу лафнынъ
Эсасыны,
Беш юз алтын койлюге
Сайды везир.
Тонъкъа акъыл везирнинъ
Джезасыны
Шойле берди сабанджы
Къарт Къуртнезир.
Койлю къарткъа керекмей

Вариетлик,
Вариетлик, олмалы
Бутюн халкъны.
Яшайыштан догъа эр
Заруретлик,
Заруреттир тютеткен
От-оджакъны.
Яхшы анълап къартчыкъ бу
Фельсефени
Нефисини халкъ ичюн
Эткен къурбан.
Къыскъартмакъчюн вакъытны,
Месафени,
Шу алтынгъа озенден
Копюр къургъан.
Шу копюрнинъ устюнден
Гедже-куньдюз
Тюбюндеки чокъракътан
Келип-кечкен.
Олгъан янъы копюрнинъ
Устю тюм-тюз,
Тюбюндеки чокъракътан
Мал сув ичкен.
Келип-кечкен ёлджулар
Бу къартчыкъкъа
Къайта-къайта тешеккюр
Бильдиргенлер.
Баш везирден акъылда
Устюн чыкъкъан,
Къартны макътап «Аферин!»
Деп юргенлер.»

Эткен бу къарт бир якълы
Котерильген даваны.
Койлю къартнынъ акъылы
Сукъландыргъан баланы.

Акъыл устюн акъылдан.
Далгъа кучьлю далгъадан.
Акъыл — чыракъ якъылгъан,
Онынънен кунь абадан.
Айдынлыкъ чокъ, зульмет ёкъ,
Акъыл чыракъ олгъанда.
Айдынлыкъ чокъ, зульмет ёкъ,
Чыракъ янып тургъанда.
Омюр — куреш, арекет,
Акъыл онынъ ребери.
Курешсиз кунь — алекет,
Сёнер онынъ фенери.
Токълукъ дегиль, толулыкъ
Омюр ичюн кереги.
Онсыз олмаз ич боллукъ,
Бол-сал олмаз емеги...
Бильмесе де шу бала
Бу айтылгъан лафларны,
Сюйреп бир къол араба
Кезди ешиль дагъларны.
Джыйды ахлап ве кирез
Бала орьме сепетнен.
Джыйды фындыкъ ве ювез
Бала эр кунь невбетнен.
Къодалакъкъа одунны
Джыйып-топлап толдурды,
Юкленген сонъ о буны
Тарта-тарта болдурды.
О докъузгъа толгъанда,
Омюр олды чыбалыкъ.
Халкълар колхоз къургъанда,
Пек къарышты орталыкъ.
Кими колхоз истеди,
Кими шахсий мулькюни.
Кулак халкъны фиследи
Джоймакъ ичюн кулькюни.

Кулак ишке къаршылыкъ
Косьтерювден къайтмады.
Ерге комип чокъ ашлыкъ
Сакълы ерни айтмады.
Сачмакъ ичюн захире
Етишмеди колхозгъа.
Чавдар, богъдай, саире...
Юкленмеди обозгъа.
Залым кулак ыргъаткъа
Иш акъкъыны бермеди.
Огюз, сыгъыр ве аткъа
Мерамети кельмеди.
Зеэр берип оларгъа
Бирер-бирер ольдюрди,
Лешлерини кенаргъа
Чыкъарттырып комьдюрди.
Эр бир ерде зарарны
Япкъанынджа япты о.
Джойып намус-арыны
Халкънынъ джанын якъты о.
Шундан себеп кулаккъа
Къаршы куреш башланды.
Кулак тюшип тузакъкъа
Эки козю яшланды.
Колхозлар да кунь-куньден
Буюклешти, пекинди.
Халкъ тер тёкти, дёгюнди,
Къытлыкъ кери чекильди.
Огюз ве ат ерине
Ер сюрдилер тракторнен,
Батмай манълай терине
Руль бурдылар шенъ йырнен.
Яваш-яваш огренип,
Оны айдап юрдилер.
Сейирджилер имренип,
Темашаны корьдилер.

Молла тюшип арагъа
Халкъны шойле къоркъузгъан:
Трактор — шейтан араба,
Атларыны ер юткъан.
Энди ахыр замандыр,
Анда, мында халкъ тартар.
Дин таныгъан амандыр,
Динсизлерни джин чарпар.
Кулак, молла-эгизлер,
Халкъны алдав ёлунда.
Экиси де семизлер,
Теспийлери къолунда.
Окъуп-окъуп ичинден
Джин-шейтанны къувдылар.
Янъылыкънынъ кучюнден
Къоркъуп дели олдылар.
Шунда олар къувулып,
Омюр башкъа тюс алды.
Пусюрликлер ювулып,
Алтын, инджи, лал къалды.
Социализм тарафкъа
Совет халкъы бурулды.
Олгъан буюк талапкъа
Коре чокъ шей къурулды.
Днепрден, Волховдан
ГЭСлер сачты нуруны.
Койде, колхоз-совхозда
Халкъ ишледи урунып.
Челябинскте, Харьковда
Къурулдылар заводлар.
Ишчи койлю къол-къолгъа
Ясадылар авутлар.
Авутлардан каналлар
Бою тынмай сув акъты.
Сувсузлыкъны шу аллар
Четке сюрип быракъты.

Эр тарафтан санайы
Янъы койнен бирлешти.
Шунъа олып халкъ къаиль
Кериликнен курешти.
ЧТЗлер адымда
ХТЗенен корюшти.
Янъылыкънынъ адындан
Олар ишни болюшти.
Дыр-дыр этип кунь бою
Олар ерни девирди.
Сабан ерге тиш къойып,
Астны устьке чевирди.
Саратовда, Ростовда
Комбайнлар ясалды.
Чешит ёлдан, къол-къолдан,
Олар койге ёл алды.
Экин пишкен заманда,
Комбайнлар тынмады.
Чалув-орув, арманда
Иш оларны сынады.
Бешйыллыкъны дёрт йылда
Эда этти халкъ чокътан.
Социализм ёлунда
Этти барны халкь ёкътан.
Курештилер душманлар,
Ёкъ олсун, деп шенъ омюр.
Лякин душман инсанлар
Янып олды куль, комюр.
Душманларнен курешни
Токътатмады яш девлет.
Ёкътыр нурлу кунешни
Ортеджекдай бир къувет.

АМЕТ-ХАННЫНЪ ОСЬМЮРЛИГИ

Энди он дёрт яшына
Кельди бу шенъ огъланчыкъ.

Сулюк киби къашына
Кирди узун бир ярчыкъ.
Бир кимсеге индемей,
Оны озю чыкъарды.
Азабындан инълемей
Бир котерем чам ярды.
Ярып-ярып оларны,
Дестеледи бир янгъа,
Сонъ етеклеп малларны,
Къапап къойды арангъа,
Бунынъ иле иш битмей,
Къуюдан да сув тартты.
Тавукъларны ушкютмей,
Кумесине къапатты.
Оськен сайын бу осьмюр
Эп сыныкъты эвине.
Яхшы олсун бу омюр,
Деп иш тапты кендине.
Ана иле бабагъа
Козь бебеги эр эвлят.
Акъшам дегиль, саба да
Ишанч, умют, акъикъат.
О единджи сыныфта
Ляйыкъ олды макътавгъа.
Бир кунь осал къылыкъта
Кимдир онъа окъталгъан.
Хоразланып имансыз
Амет-Ханнен къапышкъан.
Котек ашап видждансыз,
Аман ташкъа япышкъан.
Ерден ташны алгъанда,
Яхшы тепме ашагъан.
Къолу сызлап къалгъанда,
Ташны къолдан ташлагъан.
Ишни ойлап япмагъан
Пешман олур сонъундан.

Билип адым атмагъан
Четке чыкъар ёлундан.
Бир кунь акъшам «Чапаев»
Деген кино бакъылды.
Оны бакъмакъ дегиль кейф,
Эр кес янып якъылды.
Бу урушта Чапаев
Къараманджа джан берди.
Аскерлернинъ алайы
Онъа ферьяд котерди.
Бу кинонынъ тесири,
Балаларгъа рух берди.
Олып онынъ эсири
Олар къатты дженк этти.
Эки тараф олдылар
Бу яш джесюр огъланлар:
Бир тарафы къызыллар,
Дигери акъ къузгъунлар.
Къызылларгъа Амет-Хан
Олгъан эди командир.
Къузгъунларны эр якътан
Сарды олар бирме-бир,
Къаршылыкъны сындырып,
Алайыны енъдилер.
Нефесини тындырып,
Сеплерини бердилер.
Инсан дегиль осюмлик.
Онда куреш ве хаял.
Амет-Ханнынъ осьмюрлик
Девиринден бу бир ал.
Секизинджи сыныфта
Окъугъанда яш юрек,
Физикадан эр афта
Отькерильди тёгерек.
Оджа Юнус Фаизов
Олды онынъ ребери.

Ишни севип-сайып о,
Тёкти онъа джан тери.
Тёгеректе шу мааль
Догъды чокътан-чокъ суаль.
Физиканынъ актуаль
Мевзулары олды аль.
Абдурейим Пармакъсыз
Дерс окъутты эсаптан.
Авлап тутты къармакъсыз
Тенбеллерни эр якътан.
Шу оджалар от юрек
Амет-Ханны севдилер.
Окъувычюн бу зийрек
Генчке джульде бердилер.
Рус тилинден бир куню
Отькерильди язма иш.
Тешкерювнинъ екюни
Этти ишни нумайыш.
Эсер язды алайы
Макътап ана Ватанны.
Сыныфнынъ бир талайы
Къыскъа язды беянны.
Амет-Ханнынъ бу иши
Олды гъает къыскъачыкъ,
Озю яхшы келише,
Манасы да ап-ачыкъ.
«Ай-Петринен Алупка
Ичюн севем Ватанны»,
Деп, кичкене къалыпкъа
Сыгъдыралды беянны.
— Эсер дегиль бир джумле
Бу яздыгъы сатырынъ,—
Деп оджасы уджюмле
Къырды онынъ хатырын.
Оджасында къабаат
Къойгъанычюн экини

Кимде олса къанаат,
О аз язар чекинип.
Нафиледен пионер
Деген адны алмады.
Озь ишинден бир унер
Аламайып къалмады.
Мектебинде о дивар
Газетаны чыкъарды.
Дерске этип итибар
Янъылыкълар акътарды.
Бу мектепнинъ мудири
Чалбаш эди шу заман.
Корьмек истей эди о
Шу генчлерден къараман.
Онынъ айткъан эр сёзю
Балаларны джоштурды.
Менимсевчюн мевзуны
Ишни ишке къоштурды.
Хыдырлезде туракълар
Шенъ-шерамет олдылар.
Чайыр, чимен отлакълар
Чечеклернен толдулар.
Къая гуллер, сюнбюллер
Назлы-назлы бакътылар.
Севинч толу гонъюллер
Чифте къанат такътылар.
Кезинмеге чыкътылар
Талебелер дагъ якъкъа.
Коллекция йыгъдылар
Бирер-бирер къуджакъкъа.
Кесерткинен къыр йылан
Тутты мында Амет-Хан.
Бир къанаты къырылгъан
Чильни тутты Аслыхан.
Кобелекнен бир тыртыр
Тутты шайлы Февзие.

Қичик эди о былтыр,
Осьти, чекмей эзиет.
Шундан себеп, тез осип
Къыз етишти ве толды.
Къыскъа айтсам, мен сёзни,
Бир корюмли къыз олды.
Шу куньден сонъ Амет-Хан
Февзиеге урулды.
Къайда олса, о якътан
Ёлу онъа бурулды.
Корюшалмай къалсалар,
Чекти олар асретлик.
Бир къарашып алсалар,
Ягъды четтен асетлик.
Севги омюр негизи,
Олар негиз къыдырды.
Бир-бирини экиси
Кунеш киби къыздырды.
Бу мектепнинъ экинджи
Къаты козьге илишти.
Олар анда гизлидже
Ильки кере опюшти.
Якъынлашып яваштан
Эки дудакъ тапышты.
Лезетли о эр аштан,
Шербет балнен къарышты.
Буны дуйып Чалбашнынъ
Тёпе сачы тикленди.
Бу генч къызнынъ ве яшнынъ
Тешвишине юкленди.
Пенджереден чыкъаракъ,
Бу генч тутты бир далны.
Далны яхшы сыкъаракъ,
Тюшти ерге салынып.
Джиберген сонъ къолуны,
Сельби къайтып, догърулды.

Тапмай догъру ёлуны,
Джамгъа барып урулды.
Бу салмакълы дарбеден
Буюк бир джам къырылды.
Къалтырагъан яш беден
Бунъа чаре къыдырды.
Мушкюль алгъа къалса да,
Озь ёлуны тапты о.
Болдурса да, талса да,
Эвлерине чапты о.
Ана сильтеп элекни
Унны элеп тургъанда,
Эленильген кепекни
Торбасына къойгъанда,
Ашханеге тезликнен
Кирип кельди Амет-Хан.
Бир тизи пек эзильген,
Шойле деди Амет-Хан:
— Мектепнинъ бир джамыны
Тесадюфен сындырдым,
Къачып койнинъ дагъына,
Тизлеримни сыдырдым.
Бугуньден сонъ мен мында
Окъумайджам энди ич.
Тенбеллешип салкъында
Отурмайджам энди ич.
Эйбетлене узакъта
Симферополь шеэри.
Ондан оте тынч акъкъан
Мешур Салгъыр неэри.
Ишлей анда мектеплер,
ФЗУлар ве ВУЗлар.
Шунъа гонълюм етеклер,
Шунъа гонълюм чокътан зар.
Барып анда мен де бир
ФЗУгъа кирейим.

Окъуп, ойнап, куньде бир
Джаддесинде юрейим.
— Бизни ташлап кетме сен,
Бизлер агълап къалмайыкъ!
— Бизни янъгъыз этме сен,
Дертли, черли олмайыкъ!
Деп анасы ялварды
Озь севимли огълуна.
Оны къайгъы, гъам сарды
Етмей лафнынъ сонъуна.
— Сизлер янъгъыз дегильсиз,
Къардашым бар сизлернен.
Сизлер янъгъыз дегильсиз,
Сырдашым бар сизлернен.
Манъа кедер этменъиз
Алупкадан кетейим.
Тарлыкъ эте дагъ, денъиз,
Мен кенъликке етейим!
Яни, олып машинист
Поездларны айдайым.
Къалдырайым яхшы из
Озь ёлумда эр даим.
Бу осьмюрнинъ дегени
Ерсиз дегиль, эльбетте,
ФЗУны бегенип,
Къалынырмы бир четте?
Бир афтагъа сюрьмезден
Макъсадына ириштн.
Анда-мында юрмезден,
ФЗУгъа ерлешти.
Тез арада окъувгъа
Джидднйликнен кириштн.
Билим ичюн ёл къувды,
Зорлукъларнен курешти.
Салгъыр суву боюнда
Гуль къокъламакъ не гузель!

ФЗУнынъ къойнунда
Тынч окъумакъ не гузель!
Лякин, достлар, шу якъта
Инджир ве нар экильмей.
Ана, баба узакъта,
Асретлиги чекильмей.
Я Февзие бичаре
Онъа козьяш тёкмейми?
Шунъа тапмай бир чаре
Ичин-багърын сёкмейми?
Эки ернинъ арасы
Айлянчыкълы ёл кетер.
Эки къальбнинъ ярасы
Бир-бириндеи беш бетер.
Мектюп алды бир акъшам
Амет-Хандан Февзие.
Ай нуруны этип шам,
Оны окъуп чезильди.
Ильк севгининъ косьтерген
Сефасымы, недир бу?
Я да онынъ ильк берген
Джефасымы, недир бу?
Севинчинден дюньягъа
Бу шанлы къыз сыгъмагъан.
Гуя онъа нур ягъгъан
Гедже, куньдюз тынмагъан.
Шубесини эдинип
Буз сёккендай сёккен къыз.
Ичиндеки дердини.
Агълап-сызлап тёккен къыз.
Багъ бозумы ишинден
Дёнген эвге анасы.
Бакъса хаста бичимде
Яткъан эвде баласы.
Оны корип, сескенип
Азиз ана шай деген:

— Къалдым энди эсленип,
Сенсинъ оны бильмеген.
Къызым, санъа не олды?
Нечюн къалдынъ мектептен?
Нечюн юзюнъ шай солды?
Недир сени титреткен?
— Ана, сизге алымны
Анълатмасы пек мушкюль.
Мен ичимден алынып,
Янып, куйип олам куль!
Амет-Ханнынъ козьлери
Хаялымдан кетмейлер.
Айткъан сыджакъ сёзлери
Мени ич терк этмейлер.
— Орта ерден сен оны,
Севип гонъюль бергенсинъ.
Ойланмаздан сонъуны,
Онъа къуджакъ кергенсинъ.
— Нафиледен шай деменъ!
О намуслы бир огълан.
Ич адыны кирлеменъ!
Айтынъ эвель, не олгъан?
Адымызны кирлеген
Ал олмады арада.
Ич Лимангъа кирмеген
Геми етмей къарагъа.
— Шойле олса, сен къызым,
Элял эт ве багъышла!
Меним парлакъ йылдызым,
Гъам къайгъынъны сен ташла!
Эгер ярем десе генч,
Сени ташлап кеталмаз.
Эгер сени севсе генч,
Хыянетлик эталмаз.
Бу сёзлерни айтувнен,
Ана къызгъа рух берди,

Фикиринден къайтувнен,
Оны ерден котерди.
Шундан сонъра акъшамлыкъ
Азырлавгъа тутынды.
Софрасына ашамлыкъ
Къойып иштен къуртулды.
Шу софранынъ башындан
Бу аиле даркъалды,
Шу софранынъ ашындан
Къомшу эв де пай алды.
Къыз бир озю къалгъан сонъ,
Тёкти юрек сырыны.
Сазны къолгъа алгъан сонъ,
Чалды гъамлы йырыны:
«Севда тюшти башыма,
Агъув къатты ашыма.
Инанмасанъ, гузелим,
Бакъ козюмнинъ яшына!..»
Яваш-яваш тынч гедже
Тавридагъа яйылды.
Йылдыз юдже, кок юдже,
Дургъун сувлар байылды.
Къурт, къырмыскъа, джанавар
Бир бейутлыкъ ичинде.
Эписининъ джаны бар,
Джаны озю бичимде.
Олар юкълап яткъанда,
Юкъламады тек бу къыз.
Тёгерек ай баткъанда,
Азапланды о янъгъыз.
Кягъыт, къалем къолунда
Къаралады бир шейлер.
Къаранлыкъ раф ичинде
Къармалады бир шейлер.
Ёкъ, ёкъ, достлар, шай дегиль,
Мектюп язды ярына.

Бу ал дегиль ич енгиль
Тюшти ёлнынъ тарына.
Бу ёл бою юрмектен
Екътыр башкъа бир чаре.
Яраланып юректен
Джан чекише бичаре.
Елгъа чыкъкъан джан киби
Мектюп кетти конвертте.
Лякин мектюп джам киби,
Сувукъ дегиль, эльбетте.
Онда олгъан арарет
Кунеште де тапылмаз.
Севишюв бир зарурет
Ич къапусы япылмаз.
Бу мектюпни алып генч
Хошнут олгъан ярындан.
Хош хаялгъа далып генч
Руху бираз барынгъан.
Шу мектюпнен берабер
Кельди бир эль явлыгъы.
Къокъуй эди мисгъанбер
Кельген бу джан савлугъы.
Гонълю сагъынч толгъанда,
Бу явлыкъны къокъурды,
Бош вакъыты олгъанда,
Чокъ китаплар окъуды.
«Чапаев»нен «Овод»ны
Ташламады къолундан.
Олар берген огютни
Чыракъ этти ёлунда.
«Челик насыл тавланды»
Олды онынъ пусласы.
Онъа Павел Корчагин
Устаз олды къыскъасы.
ФЗУгъа кирген сонъ,
Осьмюр олды комсомол.

Окъуп чокъ шей бильген сонъ,
Озь ишине тапты ёл.
Бу генч комсорг сайланды
Бир кунь гизли реинен.
Ишке башы байланды,
Эйиликке реиннен.
Тертип, низам ишине
Берди буюк эмиет.
Оны алай кишиден
Талап эте джемиет.
Онынъ олгъан джан досту
Сеит Джелиль Къалайджы.
Келишикли бой-посту,
Окъувында аляджы,
Дегиль молла, я аджы
Адий койлю эвляды.
Озю гъает шакъаджы
Халкъчюн шенълик мурады.
Шу генч оны аярткъан
ФЗУгъа кирмеге,
Аярткъан о тынч яткъан
Генчни эвден кетмеге.
Демирёлчюн усталар
Азырлагъан мектепке.
Ерлешмекчюн Амет-Хан
Алупканы терк эткен.
Ошамады былтыргъы
Чёмезлерге бу генчлер.
Окъув ичюн сыдыргъы
Олды олар куньдешлер.
Эсап дерси олгъанда,
Олар онъды осьтюлер,
Сыныф бала толгъанда,
Меселелер чездилер.
Амелият кечкенде,
Кимсе онъа етмеди.

Ишни ольчеп бичкенде,
Аджемилик этмеди.
Куньлер айны яратты,
Айлар исе йылларны.
Амет-Ханны къаратты
Юртнынъ демир ёллары.
ФЗУгъа деп, онъа
Гъайретленмек керекти.
Демирёлгъа, ДЕПОгъа
Назарыны генч тикти.
ФЗУны пек эйи
Икмаль этти генчимиз.
Бу хусуста сёйлейим,
Эшитинъиз эпинъиз!
Чиленгирлик унери
Тадж кийдирди башына.
Шадлыкъ, севинч куньлери
Лезет къошты ашына.
Вагонларны тамирлев
Цехлеринде ишледи.
Оны макътап табирлев
Ич де тильден тюшмеди.
Бу девирде авадан
Олды буюк телюке.
Эр бир ерсиз давадан
Екюн япты бу ульке.
Авадаки сынъырны
Зарур олды эсиргев,
Дагъны, чёльни ве къырны
Якъмасын деп ич бирев.
Шундан себеп бир макъсад
Олды лётчик азырлав.
Ишчюн азиз эр фырсат,
Башынъ, джанынъ олса сагъ.
Комсомоллар къол-къолгъа
Тез тюштилер бу ёлгъа.

Аэроклуб тарафкъа
Къатнаштылар эр афта.
Бир кунь Федя эмджеден
Алды олар меслеат.
Иш башланды инджеден,
Ай, кунь дегиль, шу саат.
Амет-Хан да бар эди
Шу яшларнынъ ичинде.
О учмагъа зар эди
Кокте къушлар бичимде.
Берди шунда комсомол
Амет-Хангъа ёлланма.
Деди: «Джесюр лётчик ол,
Локъатаны къоллама!»
Бу берильген огютни
Алып чыкъты генч андан.
Бу ильк огют йигитни
Къаврап алды та джандан.
Аэроклуб уйкени
Амет-Ханнен корюшти,
Теджрибенен уйгенин
Онынъ иле болюшти.
Генч осьмюрлик чагъыны
Озгъармакъта кунь-куньден,
Отьмюшини сагъыныр,
Джоймай козю огюнден.
Чиленгирнен къатышты
Аэроклуб тедбири.
Лётчикликке япышты
Яш генчлернинъ эр бири.
Яш инструктор Большаков
Онъа чокъ шей бильдирди.
Къулагъына эр шейни
Купе этип ильдирди.
Самолётны идаре
Этмек агъыр авада.

Дегиль санъа о даре,
Я да аш-сув тавада.
Самолётны айдамакъ
Ичюн керек усталыкъ.
Ава бойлап ялдамакъ
Ичюн керек кучь, сагълыкъ.
Большаковнынъ изини
Къанат такъты яшлыкъкъа.
Аэроклуб тюзюнинъ
Фаркъы буюк ташлыкътан.
Бир кунь учып, ниает,
Авалангъан Амет-Хан.
Мемнюн олып генч, гъает,
Коктен ерге козь аткъан.
Тюрлю--тюрлю корюнген
Манзаралар козюне.
Базы шейлер бюрюнген
Перделернинъ озюне.
Дагълар, ташлар ве чёллер
Ешиль зумрют кийинген.
Авут, озен ве голлер
Коклюгинден билинген.
Поезд къара тыртыргъа,
Я йылангъа ошагъан.
Ёл — йип, санки чёль, къыргъа
Узатылып ташлангъан.
Бу генч узакъ кезинген
Кок юзюнде шу куню.
Самолётнынъ сесинден
Къушлар къачкъан ушкюнип.
Амет-Хан да къуш киби
Учкъанына севинген.
Бу ильк иши тюш киби
Зорнен кельген элинден.
Джуляланъган таш киби
Учалмагъан тем-тегиз.

Я да бир козьяш киби
Иш олмагъан тер-темиз.
Базы вакъыт янълышлыкъ
Ола ишни япкъанда,
Бу шей дегиль сарушлыкъ
Догърусыны айткъанда.
Озь-озюне ышанув
Бунынъ эсас темели.
Алевленюв ве янув
Джесюрликнинъ эмели.
Командирнинъ эмири
Лётчик ичюн къанундыр.
Эмир — сёзнинъ демири,
Заруретнинъ джаныдыр.
Генч Амет-Хан бир саба
Етип кельди ишине.
Таъзим иле «Мераба!»
Деди досту-эшине.
Командирден разылыкъ
Учмакъ ичюн алды о.
Этмей ич де назлылыкъ
Самолёткъа далды о.
Кирип онынъ ичине
Озь ерине ерлешти,
Базанаракъ кучюне
Дургъунлыкънен курешти.
Самолётны учурып,
Алып чыкъты семагъа.
Анда эр ер учурым,
Мейдан ёкътыр къонмагъа.
Учып учып авада
Андан ерге энди о.
Ерге еткен арада,
Къайтып кокке дёнди о.
Бойле кескин бурулыш
Хавфтан башкъа шей дегиль.

Бундан тири къуртулыш
Дегиль эди ич енгиль.
Низам бозгъан лётчиклер
Эталмайлар ич де кяр.
Кяде олгъан кучьлюклер
Ичюн лётчик гунахкяр.
Ишни билип япмалы
Ерде, сувда ве кокте.
Ёл-ёрукъны тапмалы
Къуртулмакъчюн эр юктен.
Шунынъ ичюн инструктор
Онъа фена дарылды.
— Терс иш яптынъ, эй кутюр,—
Деп устюне багъырды.
Ондан тазир динълемек
Яш лётчикке тик кельди.
Лякин дегиль индемек,
Атта бир таш кесильди.
Шунъа къанмай Большаков
Берди онъа бир китап.
Этмей аслы шакъа о,
Этти онъа шай хытап:
— Окъу, огрен, меслекдеш,
Керегинъни озюнъе!
Олма тик баш, олма таш,
Къулакъ сал сен сёзюме!
Къаидеси бар анда
Юксеклерде учмакънынъ,
Гедже, куньдюз ве танъда
Юртны аман тутмакънынъ.
Эмель этсенъ сен онъа.
Омюр билля онъарсынъ,
Энип онъгъа, солунъа,
Келип ерге къонарсынъ.
Сема — сувсыз океан,
Сема — сонъсыз кенъ мейдан.

Ватан ичюн татлы джан
Берир керексе, инсан!
Сен ишанчны акъласанъ,
Къорчаларсынъ Ватанны.
Халкъны явдан сакъласанъ,
Къуртарырсынъ чокъ джанны.
Бу берильген насиат
Олсун санъа буюк дерс!
Ич насиат дегиль ят,
Ишни дегиль япмакъ терс.
Бу айтылгъан шейлерден
Лётчик япты екюнни,
Шаматалы шеэрден
Узакълашты эр куню.
Шу куньден сонъ аселет
Осьмюр учты мукъайтлы.
Къойып ишке кучь-гъайрет,
Ишни япты онъайтлы.
Самолётны эр заман.
Кямилликнен дёндирди.
Кокте учып тынч-аман,
Сонъра ерге эндирди.
Бу энъ къыйын зенаат,
Бу къарталнынъ унери.
Къартал олмакъ бир саат
Джоя айлар, куньлерни.
Бир учувнен нам берип
Отьмек мумкюн дюньядан,
Бир учувнен джан берип
Кетмек мумкюн дюньядан.
Мына, достлар учмакънынъ
Телюкеси шу ерде.
Кок юзюне чыкъмакънынъ
Шек-шубеси шу ерде.
Шу куньлерде берильген
Онъа бир ай раатлыкъ.

Онъа мухтадж эвельден
Атта яшлыкъ ве къартлыкъ.
Раатланмакъ невбети
Кельди энди бу яшкъа.
Янъы догъгъан ниети
Эр бир шейден бам-башкъа.
Алупкада мусафир
Тоя-тоя ял алыр.
Оны этсе ким табир,
«Дженнет» ондан уялыр.
Торбасыны сыртына
Атып осьмюр ёнеди,
Келип догъгъан юртуна
Селямыны сёйледи.
Ана, баба, дост-эшлер
Оны кутип алдылар.
Мектепдешлер, койдешлер
Онъа шашып къалдылар.
Оськен бойдан бир къарыш,
Эниндеи де къошулгъан.
Алып макътав ве алгъыш
Халкътан гонълю хош олгъан.
Мында оны сагъынып,
Чечек, гуллер ачылгъан,
Къокъулары дагъылып,
Ёлгъа, изге сачылгъан.
Сют эммеге ярагъан
Кучюк олып балабан,
Йыл кечсе де арадан,
Танып оны ялагъан.
Тек Февзие шу куню
Корюнмеген шу ерде.
Намус-арнынъ укюми
Олгъан онъа бир перде.
Эр кунь акъшам сойлары
Оны къонакъ эткенлер.

Олса бирер къойлары
Онъа пычакъ чеккенлер.
Къонакъ ичюн эр эвде
Тюрлю ашлар пиштилер.
Эр кунь акъшам бир ерде
Татлы къошаф ичтилер.
Лякин шойле сыйланув
Оны мемнюн этмеди.
Севдигине айланув
Ичюн фырсат бекледи.
Бир кунь акъшам теналыкъ
Къавуштырды оларны.
Этмедилер феналыкъ
Джойып намус ве арны.
Чыкъмай олар сынъырдан
Севиштилер шартынен.
Отьмей агъыз къырындан
Араретнинъ атынен.
Джандан севген къызынъа
Ич де кемлик япылмай.
Гонъюль ондан къызына,
Лякин оты якъылмай.
Севдигинънен олмаса
Корюшювнинъ иляджы,
Шойле омюр зеэрден
Олур эди эм адджы.
Айтсакъ сёзни къыскъадан
Мында ёкътыр кирли из.
Насыл догъса анадан
Ойле темиз кене къыз.
Тынч фелеменк, я боджек
Киби къызны айланды,
Олар мында келеджек
Омюрини ойланды.
Къыйылгъанда никясы
Келин дувакъ киеджек,

Аилевий дюньясы
Ичерсинде юреджек.
Ёкъкъа дюнья косьтерип,
Джанындан джан береджек.
Бала-чагъа осьтюрип,
Ферасыны кореджек.
Амет-Хан да терс бакъып,
Севгисинден къайтмайджакъ.
Къадынына бир вакъыт
Осал лафлар айтмайджакъ.
Олды бойле хаяллар
Келеджекке ынтылыш.
Олсун бойле хаяллар
Янъгъызлыкътан къуртулыш.
Эки эвде эки джан —
Эки будакъ сынмагъан —
Айры-айры эеджан
Озь-озюне сыгъмагъан.
Эки тынч эв бу гедже
Экисини юкълатты.
Ай къавушып кеткендже,
Кунь догъушта танъ атты.
Саарь вакъты еринден
Деръал турды Амет-Хан
Бир ах чекип теренден
Бет, къол ювды Амет-Хан.
Сонъ софрада сабалыкъ
Ашамагъа отурды.
Чайнен отьмек ве балыкъ
Ашап къурсакъ тойдурды.
Бу аджайип зияфет
Берди онъа кучь-къарув.
Алып отьмек ягъ ве эт
Ёлгъа чыкъты бу арув.
Эвдекилер мейвадан
Торбасына салдылар.

Дост-эшлери мейдандан
Оны кутип алдылар.
Тюшти олар ялыгъа,
Шакъалашып, кулюшип,
Чыкъармаздан бир къавгъа
Бир-бирине илишип.
Бу вакъытта денъизде
Халкъ балкъуртдай къайнашты.
Балачыкълар сув тизден
Олгъан ерде ойнашты.
Чагъалалар къычыршып
Эне, къалкъа эдилер.
Урушкъанда тырышып,
Чокъ талыкъа эдилер.
Болдургъаны далгъаны
Бешик этти озюне.
Анда-мында чалкъанып,
Ярыкъ кирди козюне.
Амет-Ханлар топ олып
Анъдырдылар улькерни.
Далгъаларгъа сокъулып
Ойнаттылар эллерни.
Озайым деп, алайын
Эр бир осьмюр тырышты.
Джюльдесини алайым,
Деп алдына йылышты.
Бу генчлернинъ джумлеси
Ялдаштылар гъайретнен,
Гъалебенинъ джульдесин
Къазанмакъчюн рагъбетнен.
Халкъ къайнашкъан мензильден
Узакълашып кеттилер.
Ич фаркъ этмей дельфинден,
Бир-бириндеи оттюлер.
Базысынынъ синъири
Адым сайын тутулды,

Джаны къылгъа илинип,
Гъаркъ олмакътан къуртулды.
Бир талайдан шенъ ялы
Эписини охшады.
Анда ёкътыр теналыкъ,
Ялы тойгъа ошады.
Ичлеринде олмады
Амет-Хангъа етери.
Амет-Хан ич талмады
Ялдап кетти ичери.
Бу ярышта джульдени
Амет-Хангъа бердилер.
Десте-десте гуллерни
Аягъына сердилер.
Ялдамакътан хаберсиз
Бир къыз тюшти денъизге.
Сувгъа батып «къадемсиз»,
Джаны етти кенъезге.
Оны корип еринден
Сувгъа чапты Амет-Хан.
Чомып-излеп теренден
Къызны тапты Амет-Хан.
Бир къолунен белинден
Оны мухкем орады.
Ялдап дигер элинен
Узакълашты орадан.
Алып-чыкъып кенаргъа
Къойды оны къумлыкъкъа.
Бойле гузель бир яргъа
Ким къуванмаз шу дакъкъа.
Къыз мазаллы ве дюльбер
Он дёрт куньлик ай киби
Тени пенбе, бир мермер,
Эки къашы яй киби,
Козьлерининъ бебеги
Айдынлатыр зульметни.

Дюкюльдеген юреги
Дертлендирир чокъ затны.
Бизим осьмюр яткъызды
Оны сабий бичимде.
Тюрлю ёлнен тарттырды
Юткъаныны ичинден.
Тёкип буюк кучь-гъайрет
Онъа нефес алдырды.
Эр усулнен, ниает,
Оны ерден къалкътырды.
Бу йигитнинъ пак эли
Къызгъа зевал бермеди.
Озенджининъ *гузели
Генчке сагълыкъ истеди.
Бир кунь акъшам дёнди генч
Озь эвине ёрулып.
— Вакъыт битти,— деди генч
Анасына догърулып.—
Раатлыкъны откердим
Ойнап, кулип шенъликнен,
Къанатымны кенъ кердим
Озь юртумда менликнен.
Ана, баба сизлерден
Бинъ-бир кере мемнюним.
Файда ёкътыр гизлевден
Февзиеге ургъуным.
Оны эр кунь, балам, деп
Эр корьгенде рагъбетленъ,
Сени, къызым, саям деп,
Татлы тильнен айбетленъ,
Ана ёлджу эвляткъа
Азырлады о, буны.
Юк олурды бир аткъа

---

* Озен бойлары, даа догърусы Бельбек вадийининъ юкъары къысымы козьде тутула.

Шу шейлернинъ бутюни.
Ай-Петрининъ ели де
Эсти ялы боюна.
Амет-Ханнынъ эви де
Ошай йигит тоюна.
Дост, акъраба джыйылгъан,
Джем олгъанлар бир ерге.
Къашы, козю къыйылгъан
Кельген бир шенъ дюльбер де.
Джазибеде бу гузель
Олгъан мында екяне.
Назлы сыма, назик бель,
Бу бель санки кемане.
Эки сачы тобукътан,
Дудакълары ал ренкли.
Яратылгъан къыз ёкътан,
Сеси татлы, аэнкли.
Бу гузельнинъ адыны
Меракълангъан, соргъанлар
Яшлар онынъ адымы
Ичюн асрет олгъанлар.
Лякин онынъ гонълюни
Тек Амет-Хан къыздырды,
Шундан себеп огюни
Кесип шу шенъ къыз турды.
Дост, акъраба озгъарды
Амет-Ханны шеэрге.
Бутюн эв-баркъ къозгъалды
Ошап кочькен неэрге.
Отип Мисхор, Ялтадан
Олды ёлгъа реване.
Санки кескин балтадан
Ёнгъа учты бир дане.
Никитадан Аюв-дагъ
Айдын, ачыкъ корюнди.
Дере, тёпе, багъча, багъ

Қок бунаргъа бюрюнди.
Қъызыл-таштан, Артектен
Сонъ башлана Куркулет.
Денъиз бетте — этекте
Ялта, Гурзуф, Партинит.
Дерменкойден отькен сонъ,
Қъызыл койге кирильди.
Қойни колхоз эткен сонъ,
Буюк ламбат тирильди.
Сарды Қастель думаны
Алуштанен Шуманы.
Чатыр-дагънынъ бораны
Кезе тынмай доланып.
Ялы бою Форостан
Кефегедже созулгъан.
Юзюм, мейва ве бостан
Сувукъ тюшсе, бозулгъан.
Себзеватнынъ темизи
Сакъланылгъан аяздан.
Бу боллукънынъ эписи
Джюмертликтир шенъ яздан.
Генч Амет-Хан кеткенде,
Сейир этти шуларны.
Агьыз къыргъа еткенде,
Қорьди топ-топ туварны.
Йылкъыларнынъ эсабы
Екътыр онынъ юртунда.
Қолхозларнынъ бар табы
Йылкъыларнынъ сыртында.

Къойларынен, малынен
Дегерлидир бу ульке.
Балкъуртынен, балынен
Дегерлидир бу ульке.
Багъ-багъчасы, дагъынен
Дегерлидир бу ульке.

Уны, эти, ягъынен
Дегерлидир бу ульке.
Авасынен, чёлюнен
Дегерлидир бу ульке.
Денъизинен, голюнен
Дегерлидир бу ульке.
Лавандасы, гулюнен
Дегерлидир бу ульке.
Ал кунешли кунюнен
Дегерлидир бу ульке.
Балыгъынен тузынен
Дегерлидир бу ульке.
Йигитинен, къызынен
Дегерлидир бу ульке.
Газы, демир кульчеси
Иле мешур бу ульке.
Тюрлю, тюрлю лехджеси
Иле мешур бу ульке.

Бир-денъизден кельгендай
Мында аш, сув ве байлыкъ.
Раатлыгъы дегендай
Амет-Ханнынъ бир айлыкъ.
Къайтты осьмюр янъыдан
Чиленгирлик ишине.
Тынч Салгъырнынъ янындан
Юрди досту-эшинен.
Парашютнен тёпеден
Сычрамагъа огренди.
Ич бир замет чекмеден,
Кокке чыкъты ве энди.
Амет-Ханнынъ бу иши
Девам этти токътавсыз.
Юкселиши, энiши
Откерильди ич хавфсыз.

АМЕТ-ХАННЫНЪ ЯШЛЫГЪЫ

Сене бир бинъ докъуз юз
Отуз докъуз эсапта.
Лётчикликке окъуймыз,—
Деди генчлер эр якътан.
Арбий ава мектеби
Олгъан Къачы боюнда.
Ким де тапса эбини,
Окъув онынъ бойнунда.
Чатал юрек йигитлер
Шу мектепке кеткенлер.
Иван, Сергей, Сеитлер
Мурадына еткенлер.
Амет-Хан да пек аля
Берди анда имтиан.
Дегиль бу иш ич ля, ля,
О мушкюллик бир джиан!
Къатты низам ве талим
Ишке демев дегенлер.
Озь ишинде бир алим
Яхшы учып, энгенлер.
Эр лётчикнинъ унери
Олмакъ керек нумюне.
Ким учувда илери,
Халкъы онъа севине.
Лякин даа ойлеси
Чыкъкъаны ёкъ арадан.
Сёзюм агъыр кельмесин,
Иште чийлик балабан.
Чалбаш Эмир Усеин
Амет-Ханнен достлашты.
Бир-бириндеп кусьмейип
Олар даим узлашты.
Олар эки аркъадаш,
Эм де эки дост олды.

Эксигини эр бир яш
Бир-биринен толдурды.
«Фикирдешлик яратыр
Чин достлукъны» даима
Омюр достны аратыр,
Джан яшамаз пайнына.
«Яхшы достунъ шенъликке
Чагъыртувнен кельмели.
Бахтсызлыкъкъа, кемликке
Достунъ коктен энмели!»
Озь достундан бир заман
Кимсе зевал тапмасын!
Саткъын досттыр пек яман,
Ондан алла сакъласын!
Бу достлукъкъа шу ерде
Сукъланмагъан къалмады.
Асетлик де кимерде
Зеэр олып тамлады!
Асет тонъкъа ве некес
Бильмез недир намус-ар.
Лякин ондан тюрленмез,
Эм де олмаз дюнья тар!
Шаин юрек курсантлар
Кок къушларгъа миндилер.
Къачырмаздан фырсатны
Булутларгъа синъдилер.
Амет-Хандан джесюри
Ичлеринде олмады
Видждынынъ дестюри
Оны ишке зорлады.
Джесюрликнен иш битмей,
Керек эм де усталыкъ.
Сырасында иш кетмей,
Олсанъ къоркъакъ ве чалыкъ.
Иш бильмемек мумкюндир,
Огренмемек айып шей.

Дюньден эфсал бугуньдир,
Чюнки дюнь бир гъайып шей.
Ярын исе бугуньден
Къалгъан эксик толаджакъ.
Бугуньки бир дюгюмден
Ярын чечек оладжакъ.
Лётчиклер де бильмеген
Ишлерини биледжек,
Къулагъына ильмеген
Шейлерини иледжек.
Раат турмай ич бир ан
Яшлар ишке къызышты.
Эписини Амет-Хан,
Озайым, деп тырышты.
Амет-Ханнынъ дёртюнджи
Эскадрилья иш ери.
Орьнек олмакъ окюнчи
Тартты оны илери.
Конструкторлар берабер
Янъы кешфлер таптылар.
Мерд ишчилер дженкявер
Самолётлар яптылар.
Къачы, Бельбек устюнде
Учты олар тынмадан.
Олар эр бир мевсимде
Дерс алдылар турмадан.
Чокъ керелер нукъсансыз
Учып энди Амет-Хан.
Отти иште эсапсыз
Зорлукъларны Амет-Хан.
«Ил — 16» денильген
Самолёткъа отурды.
Оны къушдай, енгильден
Гедже, куньдюз учурды.
Шефи къайда уч десе,
Оны анда айдады.

Душман дженкке фислесе,
Онъа кинден къайнады.
Эскадрилья уйкени
Чалбаш иште тынмады.
Александров дегени
Амет-Ханны сынады.
Александров офицер,
Эм инструктор къысымда.
Ишлей ишлей тёке тер
Чокьтан берли о мында.
Окъув текмиль олсун деп,
Учь йыл эмек къойылды.
Эр бир эксик толсун деп,
Учь йыл вакъыт джоюлды.
Лякин, достлар, учь йыллыкъ
Иш нафиле кечмеди.
Курсантларнынъ учь йыллыкъ
Вакъты зая кетмеди.
Эркес къойып кучюни
Лётчикликке джан атты.
Яшларнынъ бу уджюми
Энтузиазм яратты.
Окъув, низам, учувдан
Гъайрет талап этильди,
Дегиль уджу-уджундан
Иште терен кетильди...
Имтианнынъ къокъусы
Чыкъты Къачы боюндан.
Курсантларнынъ юкъусы
Къачты фикир, оюндан.
Эр бир курсант невбетнен
Имтиандан къуртулды,
Олгъан джиддий субетнен
Сонъра ишке тутунды.
Амет-Хан да шу заман
Берди эйи имтиан.

Къалышмайып сырадан
Отти о да сынавдан.
Комиссия олардан
Талап этти учмакъны,
Тим-тик тургъан дивардан
Талап этти чыкъмакъны.
Олар тез-тез тырмашып
Къушларына миндилер.
Чёль, къыр ашып, дагъ ашып,
Булутларгъа синъдилер.
Кими олды бир шаин,
Кими олды бир къартал,
Кими учты окъдайын,
Кими алды ерде ял.
Фарз этильген душмангъа
Яшын олып урдылар.
Оны бояп ал къангъа
Боюныны бурдылар.
Лякин бири олмады
Озь ишинде аджеми.
Гъафлетленип къалмады,
Тирнекленди джемиси.
Тюрлю-тюрлю шекиллер
Япты олар авада.
Кельген арбий векиллер
Тюшмедилер давагъа.
Олар окъув, учувгъа
Эйи къыймет кестилер.
Явгъа атеш ачувгъа
Азырлыкъны сездилер.
Шу куньден сонъ буюрма
Олды олар акъкъында.
Дегиль бу бир уйдурма
Даркъатылгъан якъында.
Олар кичик лейтенант
Рутбесини алдылар.

Минмек ичюн «ЯК», «ИЛ», «АН»
Лётчикликке къалдылар.
Бобруйскке ёлланды
Генч Амет-Хан шу мааль.
Ёлланмасы соралды,
Меселеси олды аль.
Демировнен, Карманов,
Морозовлар командир.
Олар иле аман о
Таныш олды бирме-бир.
Морозовнынъ звеносы
Алды оны озюне.
Отурмады о созып,
Тюшти ишнинъ козюне.
Лётчиклернинъ алдына
Чыкъты кичик лейтенант.
Кендисининъ адындан
Этти шойле емин-ант:
«Ватанымны севем мен,
Севем догъгъан еримни.
Шадлыкъ, севинч сезем мен,
Тёксем онъа теримни.
Ярын-бир кунь башланса
Къасыргъалы фуртуна,
Душманларнынъ бирини
Къоймам азиз юртума!
Эгер бозсам антымны
Халкъым берсин джезамны!
Будыр сёзнинъ тантими,
Будыр юртнынъ низамы.»
Генч полкында чалышты
Ерлешерек мукеммель.
Коллективге алышты
Тез арада пек гузель,
Учты, къонды кунь сайын
Кок юзюне ве ерге,

Достларынен яш шаин
Учты боран ве ельде.
Табиатнынъ хышымы
Къоркъутмады бирини.
Бильди олар ишини
Ве ишининъ сырыны.
Командирден джемиси
Алды урьмет ве алгъыш.
Ишлегенге энъ эйи
Тийди ярлыкъ, я бахшыш.
Бинъ докъуз юз къыркъ бирде
Башланды бир фаджиа.
Юртумызгъа яв кирди,
Татлы дёнди аджджыгъа.
Гъарптан шаркъкъа теджавуз
Этти фашист мельуны.
Бильди «блис криг», «дас хаус»
Сёзлеринен эль оны.
Севастополь, Кронштадт
Бомбаланды бир гедже.
Гитлер деген шашкъын зат
Дженк башлады гизлидже.
Русиенинъ богъдайы
Онъа тынчлыкъ бермеди,
Ешиль чёлю, тогъайы
Козь алдындан кетмеди.
Юртнынъ багъча, багълары
Хаялында доланды.
Кърым, Кавказ дагълары
Ичюн агъзы сувланды.
Юртнынъ нефти, комюри,
Алтынына тельмирди.
Баронларнынъ омюри
Ичюн демир кемирди.
Русиени девирмек
Олды фрицнинъ мерамы.

Халкъны къулгъа чевирмек
Олды дини, иманы.
Макъсадына етмеге
Онъа имкян бермедик.
Халкъны эсир этмеге
Онъа ич ян бермедик.
Онъа къаршы кокрекни
Къалкъан этип турдыкъ биз.
Танкнен, топнен, тюфекнен
Фашистлерни урдыкъ биз.
Котерильген къавгъада
Ич олмады дургъунлыкъ.
Ерде, сувда, авада
Башланылды къыргъынлыкъ.
Самолётлар тынмадан
Гедже, куньдюз инъледи.
Ватан, инсан ве заман
Шу инълевни динъледи.
Фашист деген явуз ит
Олып кельди фуртуна.
«Хейнкель», «Юнкерс», Мессершмидт»
Олюм сачты юртума.
Лякин бизим шаирлер
Къоркъмадылар къавгъадан.
Бирер-бирер ляинлер
Джан бердилер авада.
Киргин олсанъ устюнлик
Къазаныла эр заман.
Къоркъакълыкънен, кускюнлик
Дженкте ола пек яман.
Къоркъакълыкънен тёбенлик
Енъилювнинъ ярымы.
Берадерлик, бирдемлик
Сакълар намус арынъны...
Дженктен эвель Февзие
Окъуп олды эмшире.

Партизанда тевсие
Этильди бу ишине.
Онынъ иле даа бир
Ярдымджысы бар эди.
Этсе оны тиль таъбир
Энди пишкен нар эди.
Эр яралы кишиге
Берди олар имдатны.
Севип олар ишини,
Джоймадылар фырсатны.
Тюзелип эр яралы
Къайтты тургъан постуна,
Демей джума, я салы
Ярдымлашты достуна.
Эр якъ хавфнен толгъанда,
Илядж керек олгъанда
Февзиеге командир
Берди шойле бир эмир:
Илядж тап, сен отрядкъа
Барып якъын койлерден!
Мукъайт олып эр якъкъа,
Туз да сора эвлерден!
Ёлгъа чыкъты къыз янъгъыз,
Азырланып шу куню.
Къамачавгъа тюшип къыз
Такъдирине окюнди.
Февзиеге шу ерде
Этти фашист къамачав.
Онъа тюфек котерди,
— Айтчы!— деди.— Къайда ав?
— Мен ав-мавны бильмейим,
Тутма, песнут, элимден!
Къомшумызгъа кирейим,—
Деп чыкътым мен эвимден.
— Ялан айтма, зебане!
Сёйле, кимнен корюштинъ?

Сувгъа кельген Зияде
Корьген сени орюште.
Сен бир яшнен лакъырды
Этип тургъан экенсин,
Партизанлар акъкъында
Лафны бургъан экенсинъ.
Сёйле, къайда яшайлар
Шу ярамаз бандитлер?
Сёйле, нени ашайлар
Шу ярамаз, ач итлер?
— Бизде ёкъты сыр айткъан
Шойле саткъын зияде.
Ёкъ халкъыны мугъайткъан
Юзю къара хиянет.
Сизлер ичюн бизим халкъ
Бирер бандит олдымы?
Сизлер ичюн бизим халкъ
Я да ач ит олдымы?
Мен бильмейим нереде
Олар туракъ къурдулар.
Я да къайсы дереде
Ач-ялынгъач турдылар.
Бильсем биле айталмам,
Мен оларнынъ ерини,
Хиянетлик япалмам,
Сыдырсанъ да теримни.
Бандит бизлер дегиль де,
Сиз озюнъиз бандитсиз.
Не бар сизге бу ильде?
Сиз озюнъиз ач итсиз.
Адден ашып, къутурып
Юванъыздан чыкътынъыз.
Халкъны талап ве къырып
Эв-баркъыны йыкътынъыз.
Лякин билинъ, вахшийлер,
Бир кунь келир сонъунъыз!

Атеш олур фашистлер
Эм сагъынъыз, солунъыз.
Файда бермез достунъыз,
«Юнкерс»инъиз, топунъыз.
Файда бермез отунъыз,
Тар-мар олур ордунъыз.—
Бу сёзден сонъ огърады
Къыйнавларгъа бу гузель.
Къол, аягъы догъралды,
Сындырылды назик бель.
Оны къыйнап тойгъан сонъ,
Онъа укюм яздылар.
Козьлерини ойгъан сонъ:
«Партизан!»— деп астылар.
Лякин бильген сырыны
Къыз ольсе де айтмады.
Бозып алтын сынъырны
Емининден къайтмады.
Бу джесюрнинъ чеккенин,
Тарифлевге ёкъ къыяс.
Фрицнинъ онъа эткени,
Къыркъ китапкъа эм сыгъмаз.
Бир бу дегиль, чокъ къызлар
Олды онынъ къурбаны.
Ярсыз къалгъан янъгъызлар
Ольди къангъа булгъанып.
Бойле джесюр яшлыкъны
Тарих корьди ильк сефер.
Бойле джесюр яшлыкъны
Ватан, заман, халкъ север.
Укъукъсызлыкъ, ёкъсузлыкъ
Укюм сюрди улькеде.
Джеаллетлик, акъсызлыкъ
Баш котерди кольгеден.
Бир чокь Кърым коюни
Фашист якъып этти куль.

Къоралмаздан эвини
Къан агълады эр гонъюль.
Ниджже джанлар еринден
Эсирликке айдалды.
Сербестлиги элинден
Кетип, халкълар къыйналды.
Февзиенинъ олюми
Ватан бойлап даркъалды.
Джаннен беден болюнди,
Лякин намус, ар къалды.
Бу хаберден тикленди
Амет-Ханнынъ сачлары,
Инджи киби тёкюльди
Козьлеринден яшлары.
Февзиеден къалды тек
Онда бир эль явлыгъы.
Адий дегиль, саф ипек
Къалгъан бу яр яныгъы.
Азап, къайгъы ве ачув
Амет-Ханны къутуртты.
Кене яткъа от сачув
Ичюн, «ИЛ»ге отуртты.
Джесарети бинъ кере
Артты онынъ элемден.
Аз, деп сайды о кене,
Кельгенини элинден.
— Яшын киби урарым
Фашистлерни эр куню,
Эписини къырарым —
Бу къальбимнинъ укюми.
Шу сааттан башлап мен
Кене фрицке ял бермем!
Ич бирине артыкъ мен
Кунь ярыгъы косьтермем!
Якъар-йыкъар, джоярым
Фрицни дюнья юзюнден!

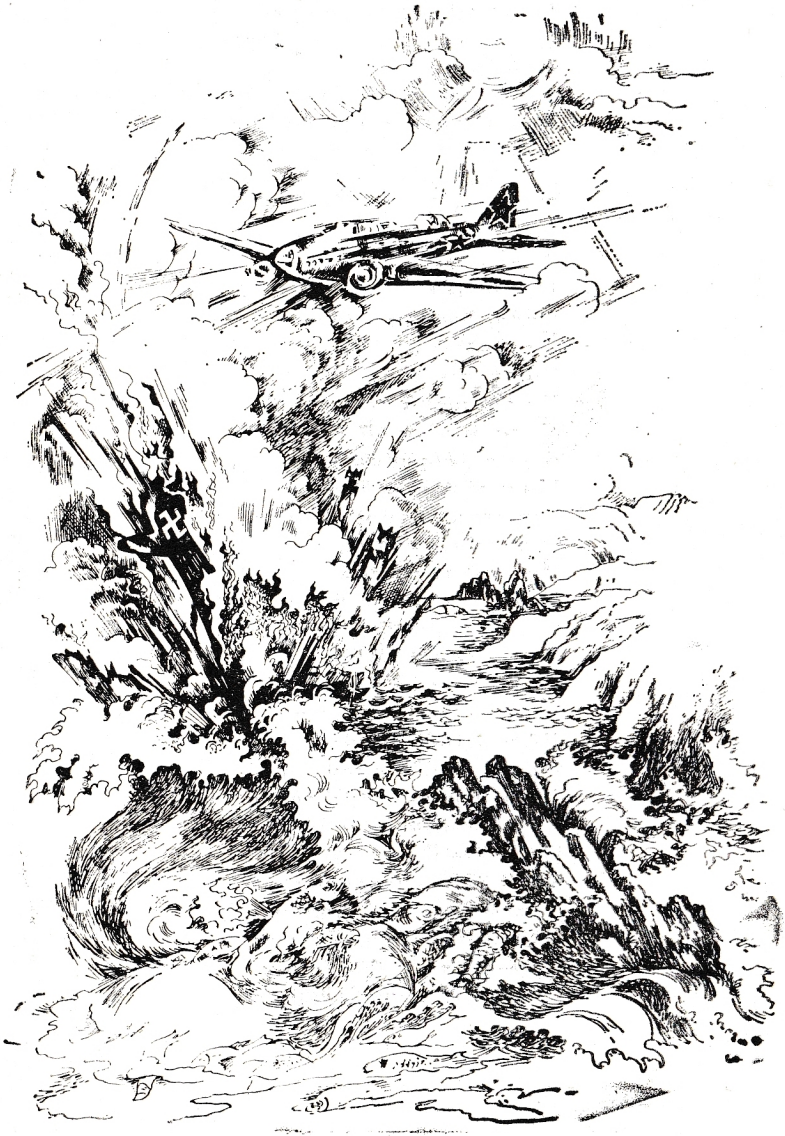

Онъа акъыл къоярым
Къайтмам айткъан сёзюмден!—
Деп Амет-Хан атылды
Кайнакъ дженкнинъ ичине,
Буюк зевал тапылды
Фашистлернинъ кучюне!
Къуршунланды фашистнинъ
Колоннасы, солдаты.
Къуршунланды садистнинъ
Арабасы ве аты.
Патлатылды, йыкъылды
Силя, бензин амбары.
Патлатылды, йыкъылды
Эшелоны, танклары.
Бу яш шаин пек фааль
Уджюм этти «Юнкерс»ке.
Фашистлернинъ шу мааль
Иши дёнди эп терске.
Яшнынъ окъу бошанды,
Пулемёты ичинден.
Яш озюне ишанды,
Къувды явнынъ пешинден.
Озь къушунен берабер
Урды юклю «Юнкерс»ни.
Тартып алды къара ер
Эки джеллят нефесин.
Дёрт фашистнинъ экиси
Парашютнен эндилер.
Дёрт фашистнинъ экиси
Яш джаныны бердилер.
Парашютнен Амет-Хан
Энди ерге енгильден.
Санки ерге бир фидан
Къырылмаздан эгильди.
Ярославльни бомбалап,
Оламады фашистлер.

Олюлерни обалап,
Къоялмады фашистлер.
Шунъа имкян бермеди
Бизим джесюр Амет-Хан.
Ярославльге кирмеди
Ляин фашист бир якътан.
Амет-Ханны граждапы
Этти шунда бу шеэр;
Намус-ары, видждапы
Этти шунда бу шеэр.
Онъа бахшыш олсун деп,
Шеэр саат ёллады.
Гонълю севинч толсун деп,
Озь борджуны онълады.
Озь борджуны яш акълап,
Алды «Ленин ордени».
Оны келип къуджакълап,
Хайырлады корьгени.
Сталинградда олгъан дженк
Ерни, кокни инълетти.
Андан чыкъкъан эр аэнк
Фелякетни динълетти.
Ава дженки олгъанда,
Янды нидже самолёт!
Ер, кок душман толгъанда,
Къырды, джыйды оны от.
Амет-Ханны корьгенде,
Фрицнинъ отю патлады.
Къаршысына кельгенде,
Къачмагъа ер тапмады.
Эскадрилья устюнден,
Командирлик япты о.
Достларында ильк куньден
Бирдемликни тапты о.
Бу къысымны артындан
Алып-барып этти дженк,

Лякин фашист затындан
Къуртулсын, деп келеджек.
Айнеджилик ве унер
Кучьке гъайрет, кучь къатты.
Бизим джесюр йигитлер
Фашистлерни къыйратты.
Буюк ава дженклери
Мейдан алды кунь-куньден.
Сталинграднынъ четлери
Сиярдылар тютюнден.
Бу тютюнлер урулгъан
«Юнкерс»лернинъ тютюни.
Къанатлары къырылгъан
«Хейнкель»лернинъ тютюни.
Бурну ерге бурулгъан
«Мессер»лернинъ тютюни.
Кучьсюзленип дурулгъан
Фашистлернинъ тютюни.
Нидже фашист танкынен
Ве топунен ёкъ олды!
Нидже садист антынен
«Джеэннем»ге сокъулды!
Онынъ топу, бомбасы
Къоркъутмады бизлерни.
Онынъ дотлы къобасы
Токътатмады бизлерни.
Атеш, ялын ичинден
Эп илери атладыкъ.
Явуз фашист кучюнден
Къоркъмай, оны таптадыкъ.
Он учь хачлы самолёт
Якъты мында Амет-Хан.
Он учь хачлы самолёт
Къырды мында Амет-Хан.
Юз алтмыш бир самолёт
Къойды душман Ростовгъа.

Фашистлерге ачты от
Алты лётчик — дост огълан.
Амет-Ханджы эдилер
Чатал юрек бу яшлар.
Тез ярдымгъа еттилер
Даа лётчик ёлдашлар.
Къыркъ самолёт тютетти
Яш шаинлер шу ерде.
Къыркъ самолёт ёкъ этти
Яш шаинлер шу ерде.
Амет-Ханджы джесюрлер
Бир гъайыпсыз дёндюлер.
Фашист деген сюмсюрлер
Окюнючнен ольдюлер.
Къараманлыкъ унваны
Алды шунда Амет-Хан.
Урып, къырып къувгъаны
Ичюн явны Ватандан.
Бинъ докъуз юз къыркъ учьте
Олды эмир шу акъта.
Устюн чыкъып о кучьте,
Хайырланды эр якътан.
Секизинджи о Ава
Ордусында дженклешти.
Демей акъшам я саба
Душманларнен беллешти.
О джебеден, джебеге
Ёнетильди эмирнен.
Яшын киби тёпеге
Котерильди «ИЛ»инен.
Джебелерде олды о
Къоркъу бильмез бир шаин.
Шан шерефни алды о
Ай, йыл дегиль, кунь сайын.
Тавридаңынъ кокюнде
Джесюр олды шорбаджы.

Ич де онынъ огюнден
Къачалмады зорбаджы.
Озь къанатлы къушунен
Араштырды авыны,
Якъып, йыкъып къуршуннен
Къангъа богъды явыны.
Къача-къача бонъалды
Явуз душман тер-темиз.
Гъарпкъа таба ёл алды
Ватан бойлап джебемиз.
Амет-Ханнынъ аткъаны
Яра ачты дереиден.
Яраланып яткъаны
Туралмады еринден.
Севастополь дженкинде
Учь самолёт якъты о.
Учь фашистнинъ айырды
Джезасыны тапты о.
Ернен денъиз учюни
Бирер-бирер юттылар.
Явлар джойып кучюни
Гъарпкъа кенъ ёл туттылар.
Украина бетлерде —
Дженюпте о дженк этти.
Дженюп-гъарбий джебэде
Явны ерге кирсетти.
Душман къачты, биз къувдыкъ,
Онынъ ери тарлашты,
Янъы баштан биз догъдыкъ,
Онынъ кучю азлашты.
«Нормандия-Неман» да
Олды онынъ достлары.
Эм Парижде, эм мында
Даа сагълар чокълары:
Сагъдыр Луи Дельфино,
Сагъдыр Де Жоффр Франсуа.

Къолай бир иш дегиль бу
Достлукъ отта ве сувда!
Алелюхин, Лавренков,
Головачев, Королёв,
Ковачевич — бу бары
Амет-Ханнынъ достлары.
Мерданедже дженклешип,
Къазандылар олар нам.
Дот патлатып, зерх тешип,
Олды олар къараман.
Олар люкни ачтылар
Бомбаларны тёкмеге.
Эшелонлар учтылар
Парчаланып тёпеге.
Анохиннен, Хрюкинни
Даим керек анъмагъа.
Бу шаинлер эр куню
Явны къырып къанмагъан.
Катюшалар ве топлар
Узьмедилер залпыны.
Инълев толды окоплар,
Талды фашист залымы.
Доты, арбий къуллеси
Онъа имдат бермеди.
Саба, акъшам, уйлеси
Севинч алып кельмеди.
Амет-Ханнен тутушты
Сонъгъулыкъкъа бир фашист.
Бар кучюнен урушты,
Юзю къара шу хасис.
О макъсадкъа еталмай,
Джойды тапкъан кярыны,
Аметнен дженк эталмай,
Джойды намус, арыны.
Фашист ерге энсе де,
Бармагъа ер тапмады.

Вызнен ерге кельсе де,
Къачмагъа ер тапмады.
Самолёты тешилип,
Келип ерге сапланды.
Санки сема эшилип,
Ерни зульмет къаплады.
Шу мензильнинъ озюнде
О да олды бир эсир.
Къайтып антлы сёзюнден
Джан сакълады, джинасир.
Амет-Ханнынъ бу сонъки
Уджюми де онъ кельди.
Фашистлернинъ энъ сонъки
Кучьлери де тюкенди.
Киришкенде къавгъагъа,
Генч онъайтлыкъ арады.
Барып тюшмей алкъагъа,
Башта кокни тарады.
Фырсат тапып Амет-Хан
Сонъ душманнен чатышты.
Къувып, етип артындан,
Сонъ онынънен атышты.
Шараитны озюне
Бойсундырды Амет-Хан.
Ич олюмнинъ козюне
Къарамады къараман.
Корьгенинен душманны,
Деръал онъа атылды.
Явгъа мергин нишанны
Догърултъкъан да тапылды!
— Самолётым къонгъандже
Моторы ич тынмасын!
Бу дженк тамам олгъандже
Къанатлары сынмасын!
Самолётнынъ йылдызы
Ер юзюнде корюнсин!

Юртнынъ огълу ве къызы
Оны корип севинсин!—
Деп Амет-Хан тырышты
Явдан устюн олмагъа,
Тутушкъанда къызышты
Фрицтен сучын алмагъа.
Фашистлернинъ о отуз
Самолётын ёкъ этти.
Ондан башкъа он докъуз
Дане даа тютетти.
Къыркъ докъузгъа етишти
Куюк, янгъын къокъусы.
«Джеэннем»ге кетишти
Фашистлернинъ чокъусы.
Пек чокъ лётчик татарлар
Дженклештилер джебеде.
Чалбаш, Якъуб Гъафарлар*
Бордж одеди коклерде.
Абдуреим Решидов —
Лётчиклернинъ бириси.
Абдуреим Решидов —
Лётчиклернинъ пириси.
Башын арткъа къайырды
О да ниджже къасапнынъ!
Джанын тенден айырды,
Чокълаштырды эсапны.
Япкъан буюк хызмети
Ичюн олды къараман.
Ватанынынъ иззети
Олды онъа бу унван.
Къыркъ бешинджи сенеси
Явуз фашист енъильди.
Айгъа бакъты анеси

---

* Якъуб Гъафар оджа, учуджы, Тёре-Къургъан музейининъ тешкилятчысы ве мудири.

Башы ерге эгильди.
Союзниклер алдына
Кельди вахший къарт Кейтель.
Фашизмнинъ адындан
Теслимликке чекти эль.
Къамчы, тепме ве сопа
Емез энди ич бир зат.
Дегиль тек бир Авропа,
Дюнья олды эм азат.
Роман, маджар, полонлар
Азатлыкъкъа ирдилер.
Чехлер, финлер, славянлар
Тынч омюрге кирдилер.
Булгъар, босняк, серблернинъ...
Икъбаллери ачылды.
Авропалы иллернинъ
Устюне нур сачылды.
Джордж Байроннынъ юреги
Азатлыкъкъа ириштн.
Азат олып юрмеге
Халкълар джиддий кириштн.
Инглизнен, франсызнынъ
Энъсесинден юк энди.
Миллиарднен нуфузнынъ
Укъукълары тикленди.
Къыркъ бешинджи сенеден
Амет-Хан къоюш къараман.
Шу хусуста меркезден
Олды махсус бир ферман.
Дженктен сонъра къалмады
Харабеден бир эсер.
Халкъ ишлевден талмады,
Къуветленди СССР.
Азат юртны азат халкъ
Эмегинен безетти.
Бешйыллыкълар, сёзюм акъ,

Ишни кене юз этти.
Шеэр, койге кене бахт
Къайтып кельди бир даа.
Бахт халкъ ичюн олды тахт,
Тез джанланды эр саа.

АМЕТ-ХАННЫНЪ КЪЫРДЖЫМАНЛЫГЪЫ

Дженк биткен сонъ къурды о
Бир аджайип къоранта.
Озь сёзюнде турды о
Эр бир тюрлю боранда.
Максимовна Инна къыз
Олды омюр ёлдашы.
Омюр олды ялынъыз
Онынъ иле пек яхшы.
Онъа олгъан севгиси
Омюр билля ольмеди.
Дост яшады экиси,
Бири, кин не, бильмеди.
Бу достлукъынынъ екюни
Олды Арслан, Станислав.
Достлар асыл окюнип
Этмедилер пешманлав.
О омюри биткендже
Садыкъ олды Иннагъа.
Бильди олип кеткендже
Озь-озюни тутмагъа.
Дженктен сонъра, чокъ йыллар
Олды лётчик-сынавджы.
Самолёткъа шу къоллар
Олды юген салыджы.
Эр сыналгъан самолёт
Ишке алды кефиллик.
Яхшы олса, олды мот,

Берди ишке эминлик.
Базы вакъыт мушкюллик
Адден ашты учкъанда.
Лякин бир ан тюшкюнлик
Сезильмеди ич онда.
Чатал юрек бу лачин
Ич зорлукътан къайтмады.
Тартып терен ич-ичин,
Ишим зор, деп айтмады.
Онынъ бир чокъ йыл дейик
Сынавджылыкъ япкъаны.
Самолёттан эйилик,
Я да кемлик тапкъаны.
Семерели ишичюн
Макътав алды чокъ кере.
Акълы макътав кишичюн
Бир илядждыр энъ керек.
Иште онынъ адымы
Олды къатты ве мусбет.
Лауреат адыны
Берди онъа укюмет.
Озь ишинде къош дегиль,
О бинъ кере къараман.
Иши дегиль ич енгиль,
Джаны хавфлы эр заман.
Алупкада раатлыкъ
Алды эр яз бу инсан.
Ана, баба озь къартлыкъ
Девирине басты ян.
Огълу кельген заманда,
Олар гъает севинди.
Санки дерсинъ бир яндан,
Той башланды эвинде.
Эки огълу, къадыны
Онъа ёлдаш олдылар.
Раатлыкънынъ дадыны

Анда татып алдылар.
Базы достлар корюнмей,
Олар берген дженкте джан.
Къошулышып болюнмей
Гонъюльдеки эеджан.
Сеит Джелиль Къалайджы
Ольди Севастопольде
Амет-Ханнынъ шу адджджы
Кунь язылы джёнкюнде.
О тельмирди корьмеге
Досту яткъан мезарны.
О тельмирди тёкмеге
Козьяшыны, зарыны.
Шу макъсаднен берабер
Танъда турып ювунды.
Эркес бундан бихабер
Гаражына бурулды.
«Волга»сыны кочюрип,
Бурды анда ве мында.
Оны къушдай учурып,
Айдап кетти салкъында.
Сувсап ёлда улукътан
Токътап салкъын сув ичти.
Кунь догъгъанда уфукътан,
О мензильге етишти.
Машинаны бир четке
Яваш бурып токътатты.
Къаравулнен бет-бетке
Келип онъа сёз къатты:
— Селям, къартым, насылсыз?
Эхвалынъыз гузельми?
Ойланманъыз асыл сиз
Зат сыкъты, деп элимни.
Мен дженкявер йигитим,
Душманларнен курештим.
Урь олсун деп эйэтим

Джебелерде дженклештим,
Келинъ, къартым, отурып,
Ял алайыкъ беш дакъкъа.
Дост къабрини къыдырып,
Келип тюштим бу якъкъа.
Севестополь дженкинде
Эляк олды минадан.
Сизнен бирге, бельки де,
Дженк эткендир янма-ян.
Онынъ къабри башына
Барып козьяш тёкейим.
Ятып мезар ташына,
Яныгъымны сёкейим.
Гъам-къайгъынен баш эгип,
Топрагъыны опейим.
Джан достумны шай этип,
Бир зиярет этейим...
Мезарынынъ огюнде
Досту тутты сюкюнет.
Сонъ окюне, окюне
Гуллер къойды устюне.
Козьяшлары козюнден
Мерджан киби тёкюльди,
Шунда озю-озюнден
Даа бетер окюнди.
Амет-Хангъа зиярет
Хатырлатты кечмишни.
Фашистлерге бинъ лянет,
Къалдырдылар тешвишни.
Тыштан о тынч олса да,
Ичи эди фуртуна.
Гъам-къайгъыдан олса да,
Къайтты догъгъан юртуна.
Раатлыкъны къалгъаны
Отти ялы боюнда.
Бешик этип далгъаны,

Ятты онынъ къойнунда.
Сонъра чыкъып къумлукъкъа
Къызынмагъа кириштн.
Янындаки къумыкъкъа
Шакъа этти, эриштн.
Инна, Арслан, Станислав
Онынъ иле юрдилер,
Дагъда, къырда япып ав,
Яз зевкъыны сюрдилер.
Тавшан, борсукъ, бёдене
Олды аткъан куньлери.
Яхшы авнен оделе
Авджылыкънынъ унери.
Раатлыгъы биткен сонъ,
Къайтты лётчик ишине,
Кърымны сейран эткен сонъ,
Къайтты досту-эшине.
Дост-эшлернен ишлемек
Къарув бере, кучь бере.
Сарф этильген эр эмек
Нетиджени косьтере.
Бешйыллыкълар эр ерни
Яш келинге бенъзетти,
Шеэрлерни койлерни
Къайта-баштан тюзетти.
Кель-келелим Анасы
Ольди элли секизде.
Терен юрек ярасы
Пейда олды кендинден.
Агълав-сызлав, козьяшы
Аилени тоздурды.
Аилеси джан ашы
Берип оны озгъарды.
Къара топракъ багърыны
Мекян этти бу Ана.
Юректеки агърыны

Деф этеджек кучь къана?
Деваланмаз дерт олды
Масюм ана янығъы.
Эв-баркъ къайгъы, гъам толды,
Сёнип эвнинъ ярыгъы.
Шу куньден сонъ дуюлды
Анасызлыкъ, эр бир ан.
Бутюн шенълик джоюлды,
Пейда олды кедер, гъам.
Бу къайгъылы куньлерде,
Онъа бир иш юкленди.
Гагаринни унерге
Тынмай огрет денильди.
Гагаринни учмагъа
Азырлады Амет-Хан,
Фезаларгъа чыкъмагъа,
Азырлады Амет-Хан.
Насибеси ольген сонъ,
Султан агъа къалды тул.
Бир къач йыл о юрген сонъ,
Хатиджеге берди къол.
Догъды янъы аиле
Бу туракъта башкъадан.
Ёкътыр онда бир илле
Ишни бозып ташлагъан.
Къыз-къардашы тютетти
Сёнип къалгъан оджакъны.
Тамир этти, тюзетти
Эр бир коше буджакъны.
Султан агъа къуртулды
Янъгъызлыкънынъ гъамындан.
Хатидженен тутунды
Тынч турмушкъа янъыдан.
Тизесинден сезмеди
Бу къараман огейлик.
Ынджынмады, безмеди,

Корьди ондан эйилик.
Юкъусындан тургъанда,
Азыр эди софрасы.
Ювунмагъа баргъанда,
Толу эди торбасы...
Джан достлары кельдилер
Онъа къушлукъ маальде.
Зий-чув олып эндилер
Къалабалыкъ саильге.
Къуртмоллаев Нуридир
Бу достларнынъ муниси.
Фатьма адлы уридир
Даа кене бириси.
Фатьма Осман къарысы
Къуртмоллаев Нурининъ.
Бир бутюннинъ ярысы
Омюр эткен эвининъ.
Амет-Ханнен, ким биле,
Даа досттыр ниджеси!
Мына Софу Лутфие*
Лафы — ялы лехджеси*.
Шу гузельнен чокъ йыллар
Достлукъ этти къараман.
Шу къыз иле чокъ ёллар
Басып отти къараман.
Шадлыгъына, дердине
Софу олды сырдашы.
Атта оны кендине
Сайды догъмуш къардашы.
Нури, Фатьма, Амет-Хан
Ялыдалар кене де.
Амет-Ханнынъ шу туткъан
Балыкълары селеде.

---

* Османова Фатьма, Софу Лутфие Амет-Ханнынъ достлары.
* Лехдже — шиве.

Шакъалашып, лафлашып,
Ялдаштылар денъизде.
Комюльдилер сафлашып,
Къум ичине сонъ тизден.
«Гедже къыскъа, ай ярыкъ
Нури семиз, мен арыкъ»,
Деп Амет-Хан эришти,
Шакъа гъает келишти.
Раатланып тойгъан сонъ,
Аркъасындан бир къартчыкъ
Яхшы сёзлер сёйледи.
Сёзни башлап ап-ачыкъ,
Незакетнен шай деди:
«Бу Амет-Хан Султандыр —
Эки дефа къараман,
Бир аджайип инсандыр
Юртны яттан сакълагъан.
Фашистлерни къыйратып,
Къыйыр-чыйыр этти о.
Фрицлерни къыйратып,
Берлингедже етти о.
Онынъ ичюн къадири
Азиз девлет огюнде.
Онынъ ичюн табири
Яшай эр бир гонъюльде.
Алупканынъ ичинде
Онъа эйкель тикленди.
Прометей бичимде
Риваетни юкленди.
Онынъ шаны-шурети
Асырларны ашаджакъ.
Онынъ япкъан хызмети
Халкъ къальбинде яшайджакъ.
Земаненинъ о джесюр
Къоркъу бильмез къарталы.
Экътыр онда бир хусур,

Джесюрим дей эр алы.
Джиддий юзю, тик башы,
Буйра сачы алямет.
Къотерильген онъ къашы
Ирадеден делялет.
Орта бойлу, кесментик,
Арекети джалагъай,
Озю догъма пек тетик,
Явнен дженкте джаладай.
Онъа тенъдеш тапманынъ
Озю турсын бир янда,
Джесюрликте акъраны
Я бар, я ёкъ джианда!»
Денъиз, далгъа — эгизлер
Та, эвельден-звельден,
Тюрлю-тюрлю шей гизлер
Къара денъиз козьлерден.
Энер денъиз астына
Кереккенде далгъыджы.
Бакъ далгъанынъ къастына
Санки бир джан алыджы.
Далгъыджылар озюндже
Ишлей тюпте къоркъмадан.
Олардан да устюндже
Сувгъа дала Амет-Хан.
Онъа берди бу кучьни
Къара денъиз, ер, ава.
Ерде яшап сув кечти,
Яшамады ич зая,
Мешакъатлы хызметнен
Чыплакъланды яш башы.
Баба ольди. Иззетнен
Огълу берди джан ашы.
Мезарынынъ башында
Огълу сыкъ-сыкъ агълады.
Козьлеринынъ яшындан

Онъа нишан багълады.
Агълап-сызлап эр куню
Яныгъыны бошатты,
Ичиндеки дюгюмни
Азар-азар йымшатты.
Марум олды къараман
Ана, баба зевкъындан.
Шу затларнынъ эр заман
Акъ сакъласын ёкъындан.
Элли яшны толдурды
Шаин шойле кетишнен.
Олмагъанны олдурды
Иште гъайрет этишнен.
Амет-Ханнынъ эшкъына
Отькерильди бир акъшам.
Амет-Ханнынъ эшкъына
Яндырылды нидже шам!
Юбилейге дост-эшлер
Топландылар эр якътан,
Къарындашлар, койдешлер
Йыгъылдылар узакътан.
Хайырланды шу омюр
Умум халкънынъ адындан.
Алгъышланды шу омюр
Къыйметли деп алтындан.
Гуль дестелер, бахшышлар
Иле толды столлар.
Олды чокъ-чокъ алгъышлар,
Олды къолны сыкъувлар.
Яхшы сёзлер сёйленди
Юбилярчюн шу гедже
Онъа башлар эгильди,
Йигитлердже, эрлердже.
Узакъ омюр этмекни
Эр кес онъа арз этти.
Кокте учып юрмекни

Онъа заман огретти.
Оюн, кулькю, эглендже
Девам этти пек копке.
Амет-Ханнынъ шу гедже
Башы етти та кокке!
Бахтымызгъа озю бар
Шунынъ ичюн чокъ шукюр.
Тетикликнен юбиляр
Этти халкъкъа тешеккюр.
Танъгъа якъын даркъалды
Эркес ерли-ерине.
Юбиляр деп адалды,
Ярлыкъ алды элине.
Шу куньден сонъ кене иш,
Кене учув авада.
Раатлыкъ ёкъ бир тыныш,
Омюр даим сынавда!

ФЕЛЯКЕТ

Отуз бир йыл къараман
Кокте учты ве энди.
Самолётны тынч-аман
Доландырып кезинди.
«ИЛ»лар, «ТУ»лар, «ЯК», «АН»лар,
«МИГ»лер пек чокъ сыналды.
Шувултылы макъамлар
Бир-бирине къуралды.
Моторларнынъ ишлеви
Олды даим эффектли.
Демек учув олмады
Шек-шубели, дефектли.
Чокъ дефалар, юксек, тез
Учты шаин авада.
Анда эсап эр нефес
Омюр исе дарада.

Самолётнынъ сурьаты
Давушыны озмалы,
Лётчигининъ джурьаты
Къалыбыны бозмалы.
Эр лётчиктен тез, юксек
Учмакъ эсас вазифе.
Талап, арзу ве истек
Ачар янъы саифе.
Бу Ватаннынъ талабы,
Бу Ватанчюн зарурет.
Онъа олур севабы,
Кимде олса кучь-гъайрет.
Шойле олды бир ферман
Сынавджыгъа бу сефер.
Кимде олса кучь-дерман
Онъа ляйыкъ бу зафер.
Амет-Хандан ляйыгъы
Тапылмады бу ишке.
О алышыкъ баягъы
Хавфлы ишке-кетишке.
Баш эгерек, эмирге,
О кириштн учмагъа,
Джан эндирди демирге,
Семаларгъа чыкъмагъа.
Самолётны айланып,
Шаин козьден кечирди.
Минип-алып байланып,
Оны ерден кочюрди.
Аэродром ичинден
Халкъ:— Акъ ёл!— деп къозгъалды.
Къарты, яшы, кичиги
Оны ёлгъа озгъарды.
Сурьат къошып сурьаткъа
Котерильди авагъа.
Тутушты шу саатта
Табиатнен давагъа.

Къопкъан кучьлю серт боран
Кесалмады ёлуны.
Сарып алды кок туман
Эм онъуны, солуны.
Къара булут къаплады
Мавы кокнинъ бетини.
Хышымыны топлады
Бутюн барлыкъ эдинип.
Самолёткъа, лётчикке
О къаршылыкъ косьтерди.
Санки буюк, кичикке
Озь къолуны котерди.
Лякин ондан къоркъмады
Джесюрлернинъ джесюри,
Гъайретини топлады,
Олмай онынъ эсири.
Котерильди самолёт
Булутлардан юксекке
Ичерсинде янгъан от
Хызмет этти керекке.
Къанымыздан къан алды
Лётчигимиз догъгъанда.
Джанымыздан джан алды
Вакъты, саати толгъанда.
Джесюрлиги бар онда
Къоркъу бильмез халкъымнынъ.
Отькюрлиги бар онда
Ич енъильмез халкъымнынъ.
Озь ишини арттырды,
Самолётнынъ турбини.
Кучьке кучьни къаттырды.
Лётчик кене шу куню.
Артта къалды давушы
Самолётнынъ озюнден.
Ниетине къавушты
Джесюр чыкъмай сёзюнден.

Штурвалы къолунда
Уча эди шу арув.
Ялдап ава ёлунда
Бильмей эди ич талув...
Лякин иш тынч отьмеди,
Олды бирден пасравлав.
Иш сонъуна етмеди,
Асыл олды бир патлав.
Эм самолёт, эм лётчик
Огърадылар къазагъа,
Атылдылар бир чёпчик
Киби зарпнен фезагъа.
Онынъ иле дёрт-беш джан
Даа уча эдилер,
Тез учувгъа янъыджа
Ёлны ача эдилер.
Шу достлар да чаттылар
Фелякетли белягъа.
Эджелини таптылар
Иш айланып фенагъа.
Халкъымызнынъ башына
Тюшти буюк бир эшкъал,
«Агъув къатты ашына»
Кутюльмеген мушкюль ал.
Несиллерден несильге
Бу гъам-къайгъы етеджек.
Амет-Ханны эр бильген
Онъа седжде этеджек.

ОЗГЪАРУВ

Табутынынъ пешинден
Колонналар сафлашты.
Сой-соп, досту-эшлери
Видалашып агълашты.
Сонъ мевтаны котерди
Халкълар буюк къайгъынен,

Мезарына котюрди,
Бинъ бир тюрлю сайгъынен.
Шу кунь Ново-Девичье
Гъает яслы корюнди.
Чюнки онынъ ичине
Джесюр шаин комюльди.
Мезарынынъ устюне
Гуль чемберлер къойылды.
Бутюн халкънынъ юзюнде
Мазюнлиги дуюлды.
Нуткъ сёйленди невбетнен
Онынъ иши акъкъында.
Нуткъ сёйленди урьметнен
Онынъ ичюн халкъындан.
Дженазеге баш эгди:
Лётчик, солдат, генерал,
Дженазеге баш эгди:
Конструктор ве адмирал.
Дженазеге баш эгди:
Ишчи, койлю, зиялы.
Дженазеге баш эгди
Шу кунь эр бир дюньялы.

ЭПИЛОГ

Чокъкъа сюрьмей о ерде
Пейда олды бир эйкель.
Оны энди кимерде
Охшап оте серин ель.
Инна, Арслан, Станислав
Онъа сыкъ-сыкъ келирлер.
Олур экен олар сагъ
Янъгызлыкъны сезерлер...
Шу мезарда учеви
Чечек-гуллер экелер.
Шу мезарда учеви
Козьяшларын тёкелер!

Озь халкъынынъ Амет-Хан
Парылдагъан йылдызы.
Озь халкъынынъ Амет-Хан
Намус-ары, ырызы.
Шу йылдызнынъ нуру ич
Омюр билля сёнмейджек!
О ёлуны бурып ич
Башкъа ёлгъа дёнмейджек!
О къалдыргъан кенъ изге
Яшлыкъ тюшип кетеджек.
О етмеген мензильге
Яшлыкъ илле етеджек!

1976-1979

МУНДЕРИДЖЕ

Джесюр шаин 5
Амет-Ханнынъ балалыгъы 8
Амет-Ханнынъ осьмюрлиги 35
Амет-Ханнынъ яшлыгъы 64
Амет-Ханнынъ къырджыманлыгъы 87
Фелякет 97
Озгъарув 100
Эпилог 101

На крымско-татарском языке

Юнус Темиркъая

АМЕТ-ХАН

Повесть в стихах

Редактор *А. Кокиева*
Рессам *З. Трасинова*
Ресимлер редакторы *В. Немировский*
Техникий редактор *У. Ким*
Корректор *Л. Дерменджи*

ИБ—842

Басмаханеге берильди 11.01.80 с. Басмагъа рухсет этильди 13.03.80 с. Р01699. Форматы 70×108$^{1}/_{32}$. Басмахане кягъыты № 1. Эдебий гарнитура. Юкъары басма. Шартлы басма л. 4,55. Нашир л. 5,05. Тиражы 2000. Сымарыш № 40. Фияты 80 к.

Гъафур Гъулам адына эдебият ве саньат нешрияты, 700129, Ташкент, Навоий сокъагъы, 30.

Озьбекстан ССР Нешриятлар, полиграфия ве китап тиджарети ишлери боюнджа Девлет комитетининъ Ташкент «Матбуат» полиграф истисал бирлешмесинде, 2- басмаханеде басылды. Янъыёл шеэри, Самаркъанд сокъагъы, 44.

80 к.

РКБ им. И. Гаспринского
5011-10504

